

-KIN-LIITTEEN SEMANTIIKASTA JA DISKURSIIVISISTA TEHTÄVISTÄ

Outi Duvallon

Institut national des langues et civilisations orientales, FR
outi.duvallon@inalco.fr

Abstrakti. Artikkelissa tarkastellaan *-kin*-liitteen sisältäviä nominaalisia ilmauksia, yhtäältä pronomineja, joissa *-kin* on sananmuodon kiinteä osa, ja toisaalta NP=*kin*-rakennetta, joissa *-kin* on itsenäiseen nominiin liitetty fokuspartikkeli. Lähtökohtana on oletus, että pro-sanoilla *jokin, kukin, mikin* on referentiaalisesti jotakin yhteistä NP=*kin*-rakenteen kanssa. *-kin*-liitteisiä pronomineja kuvataan selauksen käsitteen (rans. *parcours*, eng. *scanning*) avulla. Selaus tarkoittaa kielellistä operaatiota, jossa jonkin luokan jäseniä käydään läpi pysähtymättä yhdenkään niistä kohdalle. Yksinkertaisten pronomien (*jokin, kukin*) lisäksi huomio kohdistuu kahdesta pro-sanasta muodostuvaan distributiiviseen rakenteeseen *milloin mikin* ja sen diskursiivisiin käyttöihin. Artikkelissa esitetään, että selauksen käsite valottaa myös NP=*kin*-rakenteen merkitystä. *-kin*-partikkeli konstruoi NP:n tulkinnan taustalle luokan, jonka puitteissa sen tarkoite rinnastuu toisiin samankaltaisessa asemassa oleviin tarkoitteisiin. Tässä tapauksessa selausoperaatio ei koske NP:n referenssin rakentumista, vaan se vaikuttaa NP:n tarkoitteen statukseen osallistujana lausuman ilmaisemaan predikaatioon. *-kin* merkitsee, että tarkoitteen ja predikaation suhde ei ole ainutkertainen. Selausoperaatiosta seuraa erilaisia tulkintoja sen mukaan, miten *-kin*-partikkelin konstruoima luokka muodostuu, ja aktivoiko partikkeli lausuman tulkinnassa yhden vai useamman fokuksen.

Avainsanat: *-kin*-liite, fokuspartikkeli, kvanttoripronomini, selausoperaatio, distributiivinen merkitys, referenssi, suomen kieli

DOI: <https://doi.org/10.12697/jeful.2021.12.1.02>

1. Johdanto

Suomen kielen partikkeli *-kin* voi liittyä lausumassa niin nominaalisiin aineksiin kuin verbimuotoihin, ja sillä on ylipäätään vähän esiintymisrajoituksia. Yksi niistä on sen sopimattomuus finiittiverbiin, joka muodostaa yksin vastauksen vaihtoehtokysymykseen ja jonka tehtävänä on vahvistaa kysymykseen sisältyvän proposition myönteinen polariteetti, kuten esimerkiksi *Tuletko?* – *??Tulenkin* vs. *Tulen*

(vrt. Hakulinen 2001[1976]: 81, Carlson 1993: 81–82, 85–86).¹ *-kin*-partikkelia käsittelevässä tutkimuksessa on ollut tapana erottaa toisistaan kiinteät eli vakinaiset yhtymät, joissa liite on johtimen luonteinen sananmuodon erottamaton osa (pro-sanat *jokin*, *jossakin*, *kukin* jne., adverbit *ainakin*, *etenkin*, *kuitenkin*, *tietenkin* jne.), ja tilapäiset yhtymät, joissa liite on isäntäsanaansa² kuulumaton ja siitä semanttisesti erillinen aines.

-kin-liitteen merkityksen kuvaus on keskittynyt sen käyttöön tilapäisissä yhtymissä. Se on luokiteltu fokuspartikkeliksi, jonka funktiona on Vilkun (1984: 393) sanoin ilmaista, että ”fokukseni ei ole tässä tehtävässä ainoa”. Esimerkiksi lausumassa *äiti~~kin~~ tulee* partikkeli nostaa fokukseen äidin implikoiden, ettei hän ole ainoa tulija. *-kin* eroaa muista pragmaattisista liitepartikkeleista (*-pA*, *-hAn*, *-s*) siinä, että sille on löydettävissä synonyymiehdokkaita. Ilmeisimpänä vastineena on pidetty itsenäistä sanaa *myös* (NS s.v. *-kin*, A. II. 1., Hakulinen & Karlsson 1979: 328, Östman 1977, Vilkuna 1984, Moilanen 1984, Korhonen 2013). *-kin*-liitteellä voi olla myös skalaarinen merkitys ‘jopa’ (1a) tai ‘edes’ (1b). Silloin kun vaikutuksen alaisena on kokonainen propositio (tai tarkemmin ottaen lausumassa on useampi fokus), *-kin* voi osoittaa, että mainittu asiointila havainnollistaa jotakin yleisempää asiointilaa, ja merkitysparafraasiksi käy *esimerkiksi* (2). *-kin*-partikkelin lausumaan tuomia diskursiivisia sävyjä on luonnehdittu myös sellaisin käsittein kuin odotuksenmukaisuus, ilmauksen tehostaminen, muistuttaminen, odotuksenvastaisuus, yllättävyys, myötätunnon osoittaminen jne. (ks. esim. Vilppula 1995).

- (1) a. Isoissa häissä oli joskus kolmekin soittajaa. (NS s.v. *-kin*, A. II. 2.)
b. Kun kerrankin saisit kylläksesi. (NS s.v. *-kin*, A. II. 2.)
- (2) Kutsut menivät mönkään. Kakkukin tuli likilaskuinen. (Hakulinen & Karlsson 1979: 329)

1 Vastausasemainen *-kin*-liitteinen verbi tuntuu vaativan seurakseen muita partikkeleita (*Kyllä minä tulenkin*) tai verbin toiston (*Tulen kuin tulenkin*), jolloin kyse ei ole enää yksinkertaisesta verbivastauksesta. Toisin kuin muilla suomen liitepartikkeleilla (*-kO*, *-hAn*, *-pA*, *-kA*, *-s*), jotka ovat niin kutsuttuja toisen aseman kliittejä, *-kin*-partikkelilla ei ole määrättyä paikkaa lausumassa.

2 Termi on *Isosta suomen kieliopista* (ISK 2004: § 124).

-kin-partikkeli on kiinnostanut kielentutkijoita etenkin 1970- ja 1980-luvuilla. Tuolloin keskeisenä kysymyksenä oli, onko -kin-partikkelilla loogis-semanttista merkitystä (Östman 1977, Vilppula 1984, Vilkuna 1984). Vaihtoehdoksi tarjottiin ajatusta pragmaattisesta merkityksestä. Katsottiin, että partikkeli aiheuttaa pragmaattisia implikaatioita eli tietynlaisia merkityssävyjä lauseen perusmerkityksen oheen (Vilppula 1984: 49, 56–57, ks. myös Karttunen & Karttunen 1976).

Oma tutkimukseni muistuttaa otteeltaan Maria Vilkunon vuonna 1984 julkaisemaa artikkelia “Voiko *kin*-partikkelia ymmärtää”, jossa pyrkimyksenä on osoittaa, että -kin-partikkelin erilaiset käytöt perustuvat yhteiseen merkityksen ytimeen. Vilkuna näyttää dialogipeliteorian (Carlson 1983) hengessä, että partikkelin merkitys on määriteltävissä suhteessa siihen, millaista taustaa vasten sen sisältämä lausuma tulkitaan ja millaista pelisiirtoa kyseinen lausuma edustaa diskurssin rakenteessa (ks. myös Carlson 1993).

Kysymyksenasetteluni eroaa aiemmasta -kin-liitteen merkityksen tutkimuksesta sikäli, että kiinnostukseni kohteena ovat paitsi leksikaalistumattomat³ käytöt myös kiinteät yhtymät, kuten pronominit *jokin*, *kukin*, *mikin*. Tässä artikkelissa keskityn nominaalisiin -kin-muotoihin, mutta laajemman tutkimusongelman muodostaa kysymys, miten kuvata kielenainesta, joka läpäisee kielen eri kategoriat. -kin-liitteen käyttöyhteyksistä muodostuu ketju, joka ulottuu pronomineista (*jokin*) nominien (*Mattikin*) ja verbien (*onkin*) kautta adverbeihin (*tietenkin*) ja konjunktiioihin (*vaikkakin*) saakka.

Analyysissani olennaisessa osassa on referenssin rakentumiseen liittyvä *selauksen* käsite (rans. *parcours*, eng. *scanning*, tarkemmin luku 2), joka on peräisin Antoine Culiolin (1990, 1999) predikatiivisten ja enonsiatiivisten operaatioiden teoriasta (*Théorie des opérations prédictives et énonciatives*). Tämä teoria määrittelee tutkimuksen kohteeksi kielellisen toiminnan (*activité de langage*) sellaisena kuin se ilmenee lausumissa (Culioli 1990: 14, de Vogüé 1992). Kyse on kielellisten muotojen tuottamisesta ja tulkitsevasta tunnistamisesta eli siitä, miten merkitykset rakentuvat lausumassa ja puhetilanteen intersubjektiiivisessa tilassa. Kielelliset muodot käsitetään materiaalisiksi jäljiksi kognitiivisista prosesseista, joihin kielentutkijalla ei ole suoraa pääsyä. Kielen kuvauksen tehtävänä on rekonstruoida metalingvistisen

3 Käytän termiä *leksikaalistumaton* merkityksessä lekseemiä muodostamaton.

käsitteistön avulla operaatiot ja operaatioketjut, joista kielelliset merkitykset syntyvät. (Ks. esim. Culioli 1990: 21–22, 72–74, Culioli 1999: 102–103, Bearth 2001, Ranger 2018: 19–24.)⁴

Lähden tarkastelemaan *-kin*-liitettä olettaen, että sillä merkitään jotakin kielellistä operaatiota, jolla konstruoidaan lausumia, niiden merkityksiä ja suhdetta muihin lausumiin (ks. esim. Culioli 1990: 115–116, 179). Tavoitteena on määritellä paitsi se, millaisesta operaatiosta on kyse, myös se, mistä muodostuvat erilaiset kontekstuaaliset tulkinnat, joita *-kin* synnyttää. Toisena lähtöoletuksena on, että kaikissa *-kin*-liitteen käytöissä on jotakin yhteistä. Artikkelini hakee vastausta kysymyksen, mitä yhteisiä piirteitä on pronomineilla, joissa *-kin* on sananmuodon kiinteä osa, ja muilla nomineilla, joihin on liitetty *-kin*-partikkeli.

Kirjoitus rakentuu siten, että käsittelen ensin pro-sanoja *jokin*, *kukin*, *mikin* ja sitä, miten ne rakentavat referenssiä (luku 2), ja sen jälkeen esitän rinnastuksia pro-sanojen ja muiden nominaalisten *-kin*-partikkelin käyttöjen välillä (luku 3). Pyrin tällä tavoin näyttämään, minkälainen näkökulma *-kin*-partikkeliin avautuu *-kin*-liitteisistä pro-sanoista käsin. Lopuksi koostan yhteen analyysien tulokset ja suhteutan niitä laajempaan tutkimusongelmaan, johon sisältyvät myös *-kin*-partikkelin verbaaliset käytöt (luvut 4 ja 5). Tarkennettakoon vielä, että *-kAAn*-partikkeli ja siihen liittyvä kiellon problematiikka jäävät tässä tarkastelun ulkopuolelle.

2. *-kin*-liitteiset pronominit ja selaus kielellisenä operaationa

Suomen kielessä on neljän tyyppisiä pronomineja ja muita pro-sanoja, joihin *-kin*-liite kuuluu kiinteänä osana: *jo-kin*, *ku(ka)-kin* (~ *ken-kin*), *kumpi-kin*, *mi(kä)-kin*. Komparatiivijohtimella muodostetulla *kumpikin*-pronominilla on myös pitempi *-(i)nen*-aineksen sisältävä variantti *kumpa(i)nenkin*. Yleiskielessä *-kin*-liitteen muoto on vaihteluton lukuun ottamatta *jokin*-pronominin taivutusparadigmaa, jossa

4 Tässä kohden ei ole mahdollista käsitellä A. Culiolin teorian yhtymäkohtia ja eroja suhteessa amerikkalaislähtöisiin kognitiivisen kielitieteen teorioihin, joiden tunnetuimpia edustajia ovat esim. Ronald Langacker ja Leonard Talmy. Osviittaa kysymykseen antaa Michel Liddlen toimittama Culiolin luentojen englanninno (Culioli 1995), jonka johdannossa ja alaviitteissä on sekä viittauksia että vertailuja Langackerin kognitiiviseen kielioppiin (ks. myös Bearth 2001: 137–138).

esiintyy myös *k:ttomia* heikkoasteisia muotoja, esim. *jotakin* ~ *jotain*, *jossakin* ~ *jossain*, *jollakin* ~ *jollain* (-kin-partikkelin asusta murteissa Mäkelä 1993). En käsittele lähemmin näitä muodollisia vaihteluita.

Iso suomen kielioppi (ISK 2004: § 740–742) lukee *jokin*-, *kukin*-, *kumpikin*- ja *mikin*-tyypin sanat kvanttoripronomineihin, joiden katsotaan ilmaisevan jotakin puheena olevan joukon suuruudesta. *Jokin*-pronominit ovat indefiniittisiä kvanttoripronomineja, *kukin*- ja *kumpikin*-pronominit taas universaalisia. Kolmantena -kin-pronomini-ilmausten tyyppinä on kahdesta pro-sanasta muodostuva distributiivinen rakenne *milloin mi(kä)kin* ~ *missä ku(ka)kin*, jolla on sekä interrogaatiivista että indefiniittistä käyttöä (Tuomikoski 1969: 73–74, Forsberg 1995: 44–45, rakenteen levikistä lähikielissä ks. esim. Karjalainen 2016: 367–368).

Hypoteesini on, että -kin-liitteellä muodostetuille pronomineille on yhteistä niiden merkitysrakenteeseen kuuluva kielellinen operaatio, jota nimitän *selaukseksi* (rans. *parcours*, eng. *scanning*, Culioli 1990: 182, 1999: 48, 119, 2018[2002], Groussier & Rivière 1996: 137, Groussier 2000: 173). Tarkoitin selauksella sitä, että jonkin luokan tai joukon jäseniä käydään läpi pysähtymättä minkään jäsenen kohdalle, nostamatta esiin mitään jäsentä muiden yli. Tästä seuraa, että jokainen luokan jäsen joko tulee tai voi tulla valituksi.

Referentiaalisten ilmausten kuvauksessa selauksen käsite saa sisältönsä suhteessa ekstrahoinnin käsitteeseen (*extraction*; esim. Culioli 1990: 182, Gournay 2006, Mélis 2006). Viittaukseltaan spesifit substantiivilausekkeet (*tämä koira*, *nämä koirat*, *this dog* jne.) nimeävät ominaisuuden (‘koira’), jota edustavien entiteettien luokasta ne ekstrahoiivat eli poimivat tarkoitteekseen yhden tai useamman yksilön.⁵ Viittaukseltaan epäspesifi substantiivilauseke *any dog* lauseessa *any dog barks* nimeää myös ominaisuuden, jonka pohjalta rakentuu sitä edustavien entiteettien virtuaalinen luokka. Demonstratiivitarkenteesta poiketen *any* osoittaa, että mikä tahansa luokan yksilö voi tulla pimituksi

5 Tarkemmin ottaen lauseke *tämä koira* konstruoi substantiivin ilmaiseman ominaisuuden aikapaikkaisesti rajatun, puhetilanteen koordinaattien suhteen sijoitetun esiintymän (ks. myös esim. Langacker 2005: 170). Culiolin teoriassa ekstrahointi ja selaus ovat osa laajempaa individuoinnin käsitettä (*individuation*, ks. myös Bonnot, Duvalon & de Penanros 2019), Langackerin kognitiivisessa kieliopissa vastaavista ilmiöistä puhutaan *nominal grounding* (eli ankkurointi) -käsitteen avulla (ks. esim. Langacker 2008: 259–296).

barks-predikaatin subjektin asemaan. Lausekkeen *any dog* merkitykseen kuuluu näin, että se konstruoi yksilöistä muodostuvan luokan, jonka kaikki jäsenet ovat distributiivisesti viittauksen potentiaalisina kohteina. Toisin ilmaisten luokan jäsenet jäävät selauksen kohteeksi sen sijaan, että yksi tai useampi niistä, tai koko luokka kollektiivisesti, tulisi valituksia predikaation osallistujaksi. Kuten jatkossa käy ilmi, selausoperaatioon kuuluu jollakin tavoin odotusten tai oletusten purkaminen (ks. Gilbert 1993: 91–92, Mélis 2006: 9–10).⁶

Any-tarkenteen kaltaiset ilmaukset ovat tyyppiesimerkki selausoperaatiosta. Käsitettä on sovellettu myös kysymysten analyysiin. Tällöin on tarkoitettu sitä, että puhuja kutsuu puhuteltavaa selaamaan potentiaalisten tarkoitteiden tai kysymyksen rajaamien vaihtoehtojen joukkoa ja tarjoamaan tilanteeseen ulospääsyn (Culioli 1990: 110, 1999: 68–69, kriittisistä huomioista Dufaye 2006, Mélis 2006). Selauksen käsitteen ongelmana on pidetty sen määritelmän laveutta (Mélis 2006). Se on lähtökohtaisesti metaforinen ilmaus, jonka voi tulkita hypoteesiksi siitä, miten puhuja käsitteistää viittauksen alan tai miten puhuteltavan tulisi tulkita sitä. Laajassa mielessä selauksen kaltaisen prosessin voi katsoa liittyvän yhtenä vaiheena myös spesifin, vaihtoehdot pois rajaavan viittauksen konstruointiin.⁷

6 *Scanning*-käsite kuuluu myös Langackerin kognitiivisen kieliopin työvälineisiin. Langacker (ks. esim. 2005, 2008: 109–112) käyttää sitä metaforisesti kuvaamaan erilaisten tilanteiden tai tapahtumien käsitteistämistä, kuten tilanteen mentaalisen skannauksen (*mental scanning*) suuntaa (*A scar extends from his ankle to his knee vs. A scar extends from his knee to his ankle*) tai vaihtoehtojen fiktiivistä skannausta (*fictive scanning: From the brightest student in the class to the dumbest, they all work very hard*). Lisäksi Langacker puhuu sekventiaalisesta skannauksesta (*sequential scanning*) verbin kategorialle luontaisena ominaisuutena. Pentti Leino (1999: 88–89) on käyttänyt tästä suomeksi nimitystä *jonotarkastelu*. Termi *scanning* ei esiinny nominilausekkeiden tarkastelun yhteydessä. *Any*-kvanttori lukeutuu Langackerillä (esim. 2005: 190–193, 2008: 292–296) ankkurointiaineksiin (*grounding elements*). Hänen mukaansa sillä konstruoidaan satunnaisesti valittu virtuaalinen esiintymä, joka edustaa kaikkia mahdollisia puheena olevan tyyppin (ominaisuuden) virtuaalisia esiintymiä. Langackerin *any*-tarkenteen analyysiin suhteutettuna culiolilainen selausoperaatio koskee nimenomaan virtuaalista joukkoa, joka muodostuu tyyppin kaikista mahdollista esiintymistä (*maximal extension*). Kiitän nimetöntä arvioijaa tähän tarkennukseen johtaneesta huomiosta.

7 Ks. Saussure (1966[1916]: 170–171, 179–180) ja Jakobson (1956: 61), joilta on lähtöisin ajatus kahdenlaisten, syntagmaattisten ja assosiativisten eli paradigmaattisten suhteiden järjestelmästä. Jälkimmäiset vaikuttavat heidän mukaansa kielellisten ilmausten tuottamisen taustalla (*in absentia*), kun puhuja valitsee lausumansa syntagmaattiselle akselille sopivia aineksia mahdollisten toteutumien paradigmasta. Paradigmaattiset

Pyrin seuraavassa osoittamaan, että selauksen käsitteellä kapeasti ymmärrettynä voi kuvata *-kin*-liitteen pro-sanoille *jokin*, *kukin*, *kumpikin*, *mikin* antamaa merkitysrakennetta. Kukin näistä konstruoi viittauksen kohteeksi erillisistä yksiköistä koostuvan luokan, jonka jäsenet ovat distributiivisesti relevantteja lausuman konstruoiman tilanteen osanottajina tai määritteinä. Se, miten selauksen kohteena oleva luokka muodostuu, ja onko luokka avoin vai sulkeinen, riippuu pronominivartalosta ja käyttöyhteydestä.

Analysoin seuraavaksi tarkemmin näiden pronominien referentiaalisia ja diskursiivisia ominaisuuksia.

2.1. *Jokin*

Jokin-pronomini – kuten nominilausekkeet yleensä – edustaa lausuman syntaktisessa rakenteessa jotakin predikaation osapuolta tai sen määritettä. Esimerkissä (3) *jotakin* materialisoi *pyöritellä*-verbin objektin:

- (3) -- [Liisa] kuuli selkensä takaa jonkun hiekassa sipsuttelevan. --
Liisa asettui niaamaan... niiasi ja toivotti hyvää huomenta. Mutta *toinen* ei vastannut, ei huomannutkaan... kulki ohitse ja *pyöritelti jotakin* – olisiko se ollut avain vai mikä? – *etusormensa ympäri*... hyräili ja vilkkuili kupeilleen... ja hyppäsi välistä niinkuin tanssiaskeleen... (J. Aho, *Rautatie*, 1884)⁸

suhteet voivat myös saada erilaisia toteutumia diskurssissa, esimerkiksi sanahakuina, itsekorjauksina, listarakenteina jne. (ks. esim. Blanche-Benveniste 1990, Duvallon 2005: 167–171, 2006: 191–211).

- 8 Tutkimuksen aineisto on kerätty kirjallisuudesta ja muista kirjallisista lähteistä. Perusaineistoksi on poimittu järjestelmällisesti kaikki *-kin*-liitteen esiintymät J. Ahon pienoisromaanista *Rautatie* (1884) (teoksen *-kin*- ja *-kAA*-partikkelit ovat olleet aiemminkin mielenkiinnon kohteena, ks. Moilanen 1984). Perusaineistoa (390 *-kin*-esiintymää) on täydennetty hakemalla lisäesimerkkejä J. Ahon romaanista *Juha* sekä muista lähteistä (ks. aineistolähteitä artikkelin lopussa). Aineiston kartuttamisen ohjenuorana ovat toimineet *Nyky-suomen sanakirjan* (1951–1961) *-kin*-artikkeli sekä johdannossa mainitut aiemmat tutkimukset *-kin*-partikkelista. Autenttisesta aineistosta poimituihin esimerkkeihin saattaa sisältyä useampia *-kin*-liitteisiä sanoja. Aineistoanalyysissä kommentoin ainoastaan kulloinkin tarkasteltavaa ilmiötä havainnollistavia esiintymiä.

Jotakin on merkitykseltään eksistentiaalinen.⁹ Se konstruoi verbin ilmaisemaan tapahtumaan yhden osanottajan, “pyöriteltävän”, mutta jättää sen nimeämättä. Samalla *jotakin* konstruoi objektiargumentin taustalle virtuaalisen luokan, joka muodostuu erilaisista ominaisuuksista tai identiteeteistä, joita tilanteeseen osallistuva tarkoite voisi edustaa.

Luokan jäsenet ovat siis tarkoitteen mahdollisia nimityksiä (ja niiden ilmaisemia merkityssisältöjä), joita puhuja¹⁰ voi mielessään käydä läpi. Parenteettinen lausuma, *olisko se ollut avain vai mikä?*, kielii tällaisesta viittauksen luomisen taustalla vaikuttavasta vaihtoehtojen selauksesta. Vaihtoehtojen lukumäärä ei ole rajattu, vaan luokka on avoin ja se voi laajeta assosiativisten suhteiden kautta. Mikä tahansa luokan jäsen voi periaatteessa tulla valituksi, mutta puhuja ei tee valintaa eli ei pysähdy minkään jäsenen kohdalle. Mahdollista on tietenkin, että puhujan mielessä jotkin vaihtoehdot ovat selvähahmoisempia kuin toiset (kuten avain esimerkissä 3).

Jokin-pronominin käyttöä ja tarkoitteen nimeämättömyyttä voi selittää se, että puhujalla ei ole tilanteessa pääsyä tarkoitteen laatuun (esim. 3). Toisaalta silloin kun kyse on aikomuksesta ja viitataan tapahtumaan, joka ei ole vielä toteutunut, tarkoitteen tarkempaa laatua ei välttämättä ole valittu mahdollisuuksien joukosta. Esimerkissä 4 *jotain* edustaa mainittavien (mainitsemisen arvoisten) asioiden luokkaa. Myöhemmästä kontekstista ilmenee, ettei aikomusta toteuteta.

- (4) Mutta nyt oli mieli keveämpi ja *Matti ajatteli mainita Liisalle jotain rautatiestä*. Ei hän kuitenkaan mitään maininnut... ehk’ei se sitä kuitenkaan uskoisi ja sanoisi unen näöksi eli miks’kä muuksi tahansa... ainahan se sanoja löysi. (J. Aho, *Rautatie*, 1884)

Kolmas *jokin*-pronominin käyttöä motivoiva tekijä liittyy puhujien väliseen vuorovaikutukseen. Vastaajan asemassa oleva keskustelun osanottaja voi kieltäytyä yhteistyöstä hakukysymyksen esittäjän kanssa ja jättää *jokin*-pronominia käyttämällä tarkoitteen laadun täsmentämättä, vaikka myöntää kysymyksen kielentämän asiain tilan faktuaalisuuden.

9 Kvanttoripronominien luokittelussa *eksistentiaalista* kvantifikaatiota ilmaisevat pronominit (‘on ainakin yksi johon sanottu pätee’) erotetaan *universaalista* kvantifikaatiota ilmaisevista (‘sanottu pätee koko joukkoon’) (ks. esim. ISK 2004: § 740).

10 Puhujana on tässä tapahtumaa Liisan näkökulmasta havainnoiva kertoja.

Tällöin hän ikään kuin siirtää vaihtoehtojen selaamisen takaisin puhuttavalle eli alkuperäiselle kysyjälle (esim. 5).

- (5) - - , ja kerran Otto sitten kysyi Elinalta kulmat kurtussa:
– Mutta *missäs sinä plikka hyppäät kaikki illat?*
– **Jossakin** vaan.
– Missä jossakin? Minä olen niitä miehiä jotka eivät yöjuoksuja hyväksy.
(V. Linna, *Täällä pohjantähden alla*, 1. osa, 1959)

Yllä olevaa vastauslausumaa *jossakin vaan* voi verrata *en missään* -ilmaukseen, joka kieltäisi kysymyksen esittämän asiointilan. Eksistentiaalista (‘on olemassa paikka, jossa puhuja käy iltaisin’), mutta laadullisesti epämääräistä *jossakin*-ilmausta seuraa *vaan*-partikkeli, jonka tehtävänä on tässä ilmaista, että vastaajan kannalta tarkemman tiedon antaminen ei ole relevanttia (ks. Duvallon & Peltola 2017: 515–516).

Jokin-pronominin kohdalla ilmauksen merkitysrakenteeseen kuuluva selausoperaatio koskee siis tarkoitteen laatua. Selattavaa luokkaa eli mahdollisten laatujen joukkoa rajaa tarkoitteen rooli lausuman ilmaisemassa tapahtumassa – ‘sormen ympäri pyöriteltävä’ (3), ‘rautatiestä mainittava asia’ (4), ‘paikka (tai siihen liittyvä aktiviteetti), jossa voi hypätä kaikki illat’ (5), mutta se on periaatteessa avoin, assosiatiivisesti vaihtoehdosta toiseen laajeneva.

Jokin-muodon rinnalla indefiniittisenä pronominina toimii suomessa *joku*-muoto (näiden työnjaosta, Mäkelä 1993: 162, ISK 2004: § 748).¹¹ Jälkimmäinen on yhdistelmä kahdesta eri pronominivartalosta *jo-* ja *ku-*, ja sen voi nähdä vaihtoehtojen selauksen ikoniseksi ilmentymäksi samaan tapaan kuin vaikkapa demonstratiivikantaisen ilmauksen *silloin tällöin* (‘joskus’; ks. Pulkkinen 1966a: 178–187).¹² Haspelmathin (1997) kielitypologinen tutkimus osoittaa, että indefiniittipronomininit ovat tyypillisesti morfologialtaan kompleksisia, johtamalla tai yhdistämällä muodostettuja. *Joku* muistuttaa reduplikaatioon perustuvia muotoja (esim. latinan *quis-quis* ‘kuka tahansa’, Haspelmath 1997: 179–182), vaikkakaan vartaloaines ei toistu samana. *Jokin* taas yhdistyy tyyppiin, jossa pronominiainekseen on liittynyt skalaarinen fokuspartikkeli

11 Murteissa tavataan myös muoto *jokukin* (Mäkelä 1993: 163).

12 Tässä ei ole mahdollista vertailla *jokin-* ja *joku-*muotojen semantiikkaa ja diskursiivisia piirteitä.

(Haspelmath 1997: 157–164, ks. myös König 1991: 64–66). Sitä onkin kiintoisaa tarkastella suhteessa Haspelmathin hypoteeseihin samankaltaisten ilmausten diakronisesta kehityksestä.

Haspelmathin aineistossa fokuspartikkelin seurana on useimmiten interrogatiivipronomini. Tällaisia muotoja ovat suomessa *kukin* ja *mikin*, mutta ne eivät esiinny (yksinkertaisina) indefiniittipronomineina merkityksessä ‘someone, something’ (ks. tarkemmin alla). Yhteistä maaperää *jo-*, *ku-/ke-* ja *mi-*pronominivartaloilla on niiden käyttö itsenäisissä relatiivilauseissa (ISK 2004: § 1169–1170), kuten *Joka toiselle kuoppaa kaivaa, se itse siihen lankeaa*; *Kelle paljon annetaan, siltä paljon vaaditaan*; *Mikä laulaen tulee, se viheltäen menee*. Esimerkeissä lihavoidun pronominin tehtävänä on materialisoida verbin ilmaisevan tapahtuman osanottaja ilman leksikaalisesti kuvailevaa sisältöä.¹³ Se toimii eräänlaisena kuorena, joka hakee täyttöä ulkoa päin.

Haspelmath nimittää (interrogatiivi)pronominiin yhdistyvää fokuspartikkelia indefiniittisyyden merkitsimeksi ja katsoo indefiniittisen merkityksen lähtökohdaksi fokuspartikkelin skalaarisen merkityksen ‘even’ tai ‘at least’. Mahdollisia kehityspolkuja on useita. On kieliä, joissa ‘at least’-merkityksinen fokuspartikkeli on syntynyt tahtomisverbin pohjalta. Kysymyspronominista ja fokuspartikkelista muodostuvan indefiniittipronominin kehityksen lähtörakenteena olisi tällöin ollut itsenäinen, vapaata valintaa ilmaiseva relatiivilause (‘You may take what you want [to take]’ ~ ‘You may take anything’, Haspelmath 1997: 134–135). Toisen mahdollisen lähtökohdan tarjoavat konsessiivikonditionaaliset lausumat, joiden rakenteeseen kuuluu ‘even’-tyyppinen fokuspartikkeli (skemaattisesti esitettynä: ‘You can go [somewhere], where even it may be’, Haspelmath 1997: 160–161). Indefiniittipronomini olisi syntynyt konsessiivikonditionaalisen lausuman redusoitumisen tuloksena (‘You can go where-even’). Yhteistä oletuksille on, että rakenteeltaan kompleksiseen indefiniittipronominiin olisi alkujaan liittynyt vapaan valinnan merkityspiirre, joka on ainakin osassa tapauksista haalistunut kieliopillistumisprosessin edetessä (Haspelmath 1997: 149–150, 163–164). Indefiniittipronomininit ovat yleisesti ottaen taipuvaisia uusiutumaan nopeasti, ja läheistenkin kielten indefiniittipronomininit voivat olla keskenään erilaisia (Haspelmath 1997: 235).

13 Pronominivartalo voi ilmaista ihmistarkoitteisuutta (*ke(n)-*) ja myös sijapäätte ohjaa tarkoitteen tulkintaa.

-kin-liitteen levikki on itämerensuomalainen (Genetz 1890: 331, Hakulinen 1979: 238, Mäkelä 1993: 17–18, 23–24), mutta sen etymologisesta alkuperästä en ole löytänyt tietoa. Näin on vaikea esittää perusteltuja hypoteeseja siitä, miten -kin-liite on päätenyt pronominiin osaksi. Tiettävää yhteyttä tahtomisverbiin ei ole, joten Haspelmathin esittämistä skenaarioista konsessiivis-konditionaalinen lähtökohta olisi varteenotettavampi. Ajatus saa tukea siitä, että -kin voi esiintyä (verbiin liittyneenä) vapaata valintaa tai samantekevyyttä ilmaisevissa relatiivilauseissa, esim. *Tee mitä teetkin, kunhan teet sen kunnolla* ([https://www.astro.fi/...](https://www.astro.fi/)), *Pelkää mitä pelänneekin* (NS s.v. -kin, A. II. 2. f).

Tämänkaltaisen lähtökohta selittäisi myös -kin-liitteen tehtävää selausoperaation merkkinä. Vapaan valinnan ilmauksille on ominaista juuri se, että ne konstruoivat tarkoittejoukon, josta on tarkoitus poimia esiin yksi tarkoite, mutta valinta jätetään tekemättä, esim. *Take any one of them!* (Vendler 1962: 151). Tässä mielessä ne aktivoivat joukon selauksen. Vapaan valinnan ilmauksissa on kohosteisena puhetilanteessa vaikuttava voimadynamiikka, tyypillisesti se, että puhuja nostaa puhuttavan tahdon tarkoitteen valintaa ohjaavaksi voimaksi (ks. Duvallon & Peltola 2017: 512–513). Neutraalien indefiniittipronominiin kehityksessä voimadynaaminen asetelma haalistuu, ja jäljelle jää tarkoitteen spesifioimattomuuden piirre. Samalla indefiniittipronominin käyttökontektit laajenevat kattamaan faktuaalisten, toteutuneiden asiaintilojen kuvauksia. Tällöin viittaus voi kohdistua spesifiinkin tarkoitteeseen, joka jätetään laadullisesti täsmentämättä (esim. 3 ja 5 edellä).

Suomen kielessä on useita vapaan valinnan tai samantekevyyden ilmauksia (*mikä tahansa, mikä hyvänsä, mikä vaan*), jotka ovat iältään oletettavasti *jokin*-pronominia nuorempia (*mikä vaan* -ilmauksesta, Duvallon & Peltola 2017). Ne omalta osaltaan vahvistavat mahdollisuutta, että *jokin*-, *kukin*- ja *mikin*-muotojen lähtökohtana olisi ollut *tee mitä teetkin* -tyyppinen vapaan valinnan ilmaus. Huomattakoon, että tällainen, nykykielessä esiintyvään rakenteeseen pohjautuva hypoteesi implikoisi, että -kin olisi alkujaan ollut verbiin liittynyt kliitti, jonka siirtymisen pronominiainekseen olisi aiheuttanut redusoituminen (*pelkää mitä pelänneekin* > *pelkää mitäkin* ‘pelkää jotakin’). -kin on saattanut yhdistyä ensin yhteen pronominivartaloon ja levitä sitten sen tarjoaman analogisen mallin mukaan toisiin pronominivartaloihin sekä muihin

nominaalisiin isäntäsanoihin.¹⁴ Diakronista kehitystä koskevien hypoteesien pitemmälle viemiseen tarvittaisiin kuitenkin yksityiskohtaista lähisukukielten, vanhan kirjasuomen ja murreaineistojen analyysia.¹⁵

Suomen *jokin-*, *kukin-* ja *mikin-*pronominit eivät anna aihetta myönteillä Haspelmathin kuvausta siinä, että liiteaines *-kin* itsessään toimisi indefiniittisyyden merkinä. *Jokin-*pronominin kohdalla eksistentiaalis-indefiniittinen merkitys liittyy pronominivartalon ja liitteen yhdistelmään. *Kukin-* ja *mikin-*pronomineilla, joita seuraavaksi käsittelemme, voidaan viitata myös määräisiin tarkoitteisiin.

2.2. *Kukin ja kumpikin*

*Ku-/ke-*vartalaiset pronominit *kukin* ja *kumpikin* konstruoivat sellaisen luokan tai joukon, joka rakentuu kahdesta tai useammasta diskurssissa jo mainitusta tai muuten kontekstin perusteella tunnistettavasta tarkoitteesta. Syntaktisesti nämä pronominit voivat esiintyä joko yksin tai olla appositionmaisessa suhteessa toiseen ilmaukseen, joka viittaa samaan tarkoitejoukkoon (esim. 6 ja 7). Kahta suurempaan joukkoon sopii viittaamaan vain *kukin*-pronomini (esim. 8).

- (6) Silloin pujahti yhtäkkiä toisesta penkistä parrakas mies Matin penkkiin ja katseli *heitä* vuorotellen vasten silmiä *kumpaakin* ja pyöritteli naurua silmissään ja suupielissään, mutta ei kuitenkaan vielä ääneen nauranut. Ei se ollut Liisan mielestä oikein täysipäisen näköinen. - - (J. Aho, *Rautatie*, 1884)
- (7) *Matti ja Liisa* istuivat vastakkain, tuijottivat toisiinsa ja pitelivät kiinni. *Kummastakin* tuntui *heistä* kuin istuisivat he vauhkosen hevosen rattailla, joka suitsettomin suin alamäkiä laukkasi. (J. Aho, *Rautatie*, 1884)
- (8) Matti hiihti eteenpäin pelloilta metsään. Siellä oli Matilla rautoja *kolmessa kohden*, kolme rautaa *kussakin*. (J. Aho, *Rautatie*, 1884)

Kumpikin ja *kukin* käynnistävät sellaisen selauksen, jossa määräisen joukon kaikki jäsenet tulevat valituiksi lausumassa ilmaistun tapahtuman

14 *Jokin-*muoto, joka esiintyy pääasiassa vain suomen kielessä ja murteissa, on oletettavasti nuorempi kuin laajemman itämerensuomalaisen levikin tuntevat *mi-* ja *ku-/ke(n)-*vartalaiset muodot (eri pronominivartaloitten murrelevikeistä, Mäkelä 1993: 162–189).

15 Forsman Svenssonin tutkimukset (1993, VVKS) osoittavat *-kin*-liitteen käytön olevan runsasta ja monipuolista vanhassa kirjasuomessa.

tai tilanteen osanottajiksi. Selausoperaatiosta seuraa, että referenssi rakentuu distributiivisesti: joukon jäsenet poimitaan asiointilan osallistujiksi jäsen jäseneltä. Tulkintana on, että kukin joukon jäsen osallistuu tapahtumaan joko vuorollaan (esim. 6) tai omalla tahollaan, esimerkiksi jonkin omakohtaisen tuntemuksen kokijana (esim. 7). Näin tapahtumia tai asiointilojakin on useita, ja ne ovat jollakin tavoin rinnasteisia toisiinsa nähden. On syytä korostaa, että vaikka selattavan joukon jäsenet ovat yksilöitä, niitä käsitellään yhtäläisinä suhteessa tapahtumaan. Ne samannäköistään (ks. Vilppula 1984: 57). Tähän liittyy myös se, että selauksella ei ole sen paremmin alkua kuin loppua, tai ei voi sanoa, mistä tarkoitejoukon jäsenestä se alkaa ja mihin se loppuu.¹⁶

Universaalien kvanttoripronominien joukossa *kukin* ja *kumpikin* ovat merkitysrakenteeltaan selvästi erilaisia kuin *jokainen*, *kaikki* ja *molemmat*. Jälkimmäiset kaksi ovat totalisoivia, ne viittaavat koko luokkaan kollektiivisesti (Leino 1999: 250). *Jokainen* taas on distributiivinen kuten *kukin*, mutta sen merkitykseen ei kuulu samanlaista selausoperaatiota kuin *-kin*-liitteiseen pronominiin. Ero näkyy kysymyslausumissa *Mitä kukin syö?* ja *Mitä jokainen syö?* (ISK 2004: § 755). Siinä missä *kukin* käynnistää tarkoitejoukon selauksen suhteessa erilaisiin syömisvaihtoehtoihin (ks. lukua 2.3), *jokainen* konstruoi taustalla olevan joukon virtuaalisen edustajan, joka ei ilmennä joukon jäsenten välisiä yksilöllisiä eroja,¹⁷ ja muistuttaa sikäli *kaikki*-kvanttoria (vrt. *Mitä kaikki syövät?*). Selauksen käsitteeseen liittyy paitsi distributiivisuus, eli se, että joukkoa lähestytään jäsenten kautta eikä kokonaisuutena, myös se, että jäsenet käsitetään yksilöidyiksi.

2.3. Milloin *mikin* ~ *missä kukin*

Mi(kä)kin- ja *ku(ka)kin-*pronominit esiintyvät rakenteessa, joka muodostuu kahdesta *mi-* tai *ku-/ke-*vartaloisesta pro-sanasta. Niistä

16 Selauksen voi käsittää tarkoitejoukon jäsenten aktiivoinnin päätteettömäksi tilaksi. Tältä kannalta kyse on varsin erilaisesta ilmiöstä kuin mentaalisisä skannauksessa langackerilaisessa mielessä. Jälkimmäiseen liittyy käsitteistettävän tilanteen tarkastelu sekventiaalisesti, tietynlaista väylää seuraten, vaikka tuloksena voikin olla profiililtaan tiivistelmämainen kuvaus (ks. esim. Langacker 2008: 83, 111, 532).

17 Ks. Langacker (esim. 2005 : 190–193), joka puhuu virtuaalisesta joukon edustajasta (*representative instance quantifier*) kuvatessaan englannin kielen yksiköllisinä esiintyviä universaalikvanttoreita. T. Huumo (2017) on soveltanut käsitettä suomen *moni*-kvanttorin analyysiin.

jälkimmäinen on *-kin*-liitteinen, esim. *milloin mikin*. Tässä rakenteessa *-kin*-liitteinen pronomini konstruoi luokan, joka voi olla joko avoin tai sulkeinen kontekstista riippuen. Luokan selaus yhdistyy toiseen luokkaan, johon viittaa liitteetön pronomini. Selattavan luokan jäsenistä kukin vastaa jotakin toisen luokan jäsentä eli luokkien jäsenten välillä on korrelaatiosuhte.

Esimerkissä (9) *milloin mistäkin* ja *minne milloinkin* -ilmaukset toimivat vastauksina hakukysymyksiin.

- (9) “Mistäs kaukaa ollaan?,” kysyi nyt Matti vieraalta.
 “*Milloin mistäkin* –” vieras ryyppäsi parhaallaan – ”*milloin mistäkin* –”
 “Niitä kaiken maailman miehiä.”
 “No, niitä kaiken maailman miehiä – kik – kik! – kik – kik – kik!”
 “Minnekkäs on matka?”
 “*Minne milloinkin... minne milloinkin*, saattaahan sitä kesällä vaikka minne.” (J. Aho, *Rautatie*, 1884)

Ensimmäinen kysymys herättää odotuksen lähtöpaikan leksikaalisesta täsmennyksestä, mutta *milloin mistäkin* -ilmaus merkitsee, että vastausmahdollisuuksia on useita ja että vaihtoehdot pätevät kukin eri hetkinä: ‘yhtenä kertana yhdestä paikasta, toisena toisesta’. Toisen, määränpäättävää tiedustelevan kysymyksen vastauksessa *-kin*-liitteinen pro-sana konstruoi ajankohtien avoimen luokan, joka korreloi paikkojen kanssa: eri paikkaan eri kerroilla. Matkustusmahdollisuuksien rajattomuutta ilmaisee myös vuoron lopussa ilmaus *vaikka minne* (ks. Duvallon & Peltola 2013: 322–323).

Jokin-pronominin tavoin *-kin*-liitteiset muodot *mistäkin*, *milloinkin* ovat yllä eksistentiaalisia eli ne konstruoivat tilanteeseen osallistujan tai määritteen, joka on laadullisesti epämääräinen. Tässä tapauksessa sen tarkempi identifiointi riippuu jostakin toisesta tilanteen osapuolesta tai tilannetta määrittävästä tekijästä, kuten ajankohdasta, jolla on myöskin useita mahdollisia toteumia. Kun kumpikin luokka jätetään ilman leksikaalista sisältöä, syntyy vaikutelma asiointilan moninaisuudesta (matkustelusta toistuvana prosessina) ja tilanteiden vaihtelevuudesta,¹⁸ mutta myös puhujan vastahakoisuudesta tuottaa spesifi kuvaus.

18 Toisin sanoen *-kin*-partikkelillinen vastaus luo uudenlaisen kontekstin kysymykseen sisältyvän asiointilan tulkinnalle sen sijaan, että sopeutuisi kysymyksen esittämään kuvaukseen (vrt. Carlson 1993: 79).

Esimerkissä (10) *milloin minkin* -ilmausta käytetään luomaan kontrasti kahden henkilön erilaisten mieltymysten, yllätyksettömyyden ja vaihtelunhalun välille. Jatkossa puhuja ryhtyy käymään läpi *-kin*-liitteisen pronominin konstruoimaan avoimeen luokkaan kuuluvia mahdollisuuksia. *Milloin*-muoto, joka toistuu erilaisten vaihtoehtojen nimeämisen yhteydessä, on joka kerran merkitykseltään indefiniittinen.

- (10) – Onko hyvä?
– Kun ensi kerran puristi, pelkäsin hengen menevän.
– Minä en raivoista. Minä tahdon *hempeän ja hiljaisen*.
– Minä tahdon *milloin minkin*, kuului Shemeikka pala suussa puhuvan. *Milloin neitsyen, milloin naisen, milloin tulisen, milloin tyynen*. Pian yhteen kyllästyy. (J. Aho, *Juha*, 1911)

Kahdesta pro-sanasta muodostuvaa rakennetta voidaan käyttää myös konstruoimaan määrite, jonka laatuun puhujalla ei ole suoraa pääsyä. Esimerkissä (11) *miksipähän milloinkin* on rinnastettu käyttötarkoitusta ilmaisevan translatiivimääritteen leksikaalisen toteuman kanssa (*kalapirtikseen*). Ensimmäiseen pro-sanaan liittynyt partikkeliketju *-pAhAn* osoittaa, että määritteen laadun vaihtelu on puhujan näkökulman ulottumattomissa (*-hAn*-partikkelista, ks. Laitinen 2002, Duvallon 2014).

- (11) – Lähdin katsomaan tätä talvimajaani, sanoi ukko hetken aikaa syötyään.
– Asutteko te täällä talvella?
– Minun on tekemäni tupa, minun sauna. – Lähdin katsomaan, kun olen nähnyt savun nousevan, vaikk’ei ole tullut ennemmin käydyksi.
– Mutta miks’ette täällä kesäkin asu?
– Tarvitsevat tämän *kalapirtikseen* ja *miksipähän milloinkin*. Minä kesäksi siirryn aina tuonne toiselle puolelle järven, siellä on minulla havumaja. (J. Aho, *Juha*, 1911)

Silloin kun kumpikin pro-sana viittaa kontekstissa rajaamattomaan, avoimeen luokkaan, pro-sanojen järjestys voi vaihdella ilman, että merkitys muuttuu ratkaisevasti (*milloin mistäkin ~ mistä milloinkin*). Pro-sanojen järjestystä säätelee kuitenkin se, että jälkimmäisen *-kin*-liitteisen pro-sanan konstruoima luokka on etualaisena selauksessa: sen jäseniä käydään läpi suhteessa ensimmäisen pro-sanan ilmaisemaan luokkaan, joka muodostaa selauksen käsitteellisen taustan.

-kin-liitteettömän pronominin indefiniittisyyttä voidaan hyödyntää kysymyksen muodostamisessa. Tällöin *-kin*-liitteisellä pronominilla luotu viittaus kohdistuu sulkeiseen luokkaan, joka on ilmaistu kontekstissa. Esimerkissä (12) *mikin* ankkuroituu postineidin kukkaismaalla kasvavien kukkien ryhmään. Ensimmäiseen pro-sanaan liittyneen *-hAn*-partikkelin ja verbin potentiaalimuodon johdosta kysymys saa retorisen tulkinnan. Puhuja ilmaisee sillä omaa tietämättömyyttään ja kukkien ihmettelyä (vrt. esim. 11). Esimerkissä (13) puhuteltavalle osoitetussa kysymyksessä *kukin* viittaa distributiivisesti paikalla olleiden henkilöiden joukkoon. Kummassakin kysymyslausumassa *kin*-liitteinen pronomini käynnistää rajatun joukon selauksen ja implikoi samalla, että vastaus voi kunkin jäsenen kohdalla olla erilainen.

- (12) Liisa eteni soraisen pihamaan yli sen toiselle puolelle ja kun näki postiryökkynän kukkaismaan, kävi sitä katsomaan... Koreitapa oli *kukkia* siinä kasvamassa... *mikähän* lie *mikin* nimeltään... (J. Aho, *Rautatie*, 1884)
- (13) - - Lähdin rantaan jututtamaan vielä tekniikan miehiä. Paarinkantajat tulivat vastaan rantapolulla. Jukan seuraava osoite olisi patologian laitos. Kun palasin taloon, Mirja oli tyhjentämässä jääkaappia.
 – Muuten... *Missä kukin* nukkui?
 – *Jukan* huone on yläkerrassa, käytävän vieressä. *Jyri ja Antti* nukkui-
 vat toisella puolella käytävää, *Jukan* veljen huoneessa. *Timo ja Sirkku*
 nukkuiivat käytävän päässä, *Jukan* vanhempien sängyssä, ja *minä, Piia ja Tuulia*
 täällä alhaalla, olohuoneen lattialla.
 – Jukka oli siis ainut, joka nukkui yksin (L. Lehtolainen, *Ensimmäinen murhani*, 1993)

Kun *milloin mikin* -rakennetta käytetään kysymyksen muodostamiseen, on tyypillistä, että *-kin*-liitteisen pronominin konstruoima luokka on kontekstista tunnistettavissa jollakin tavoin rajatuksi.¹⁹ Tässä käytössä *mikin*- ja *kukin*-pronominit muistuttavat yksin esiintyviä

19 Mahdollinen on kuitenkin myös avoimeen luokkaan viittaava *-kin*-liitteinen pronomini:
 (i) Sote puhuttaa, sote kiehuu ja sote ihmetyttää. Tuleeko lopullista sote-ratkaisua? Ketkä ovat voittajia, ketkä menettävät, keille siirtyy valtaa? Miten asiakkaille käy? Kuka käärii muutoksessa rahat ja kuka kerää muruset neuvottelupöytien alta? *Milloin tapahtuu mitään?* Paljon on kysymyksiä ilmassa.
 (<https://johtajaonmedia.fi/tekiko-mediallistuminen-sotesta-viestintakilpailun/>)

kukin-pronomineja. Yhteistä on myös ilmausten distributiivisuus. *Kukin*-pronominin avulla joukon jäseniä tarkastellaan vuorotellen rinnasteisissa asiointiloissa. Samaan tapaan *missä kukin* -kysymys koskee useita rinnasteisia asiointiloja. Ero on vain siinä, että rinnasteisissa asiointiloissa on kaksi leksikaalisesti varioivaa muuttujaa. Näin selaus tapahtuu suhteessa johonkin tiettyyn käsitealueeseen, kuten aikaan (*milloin*), paikkaan (*missä*), tarkoitusperään (*miksi*) jne.

Milloin mikin -rakenteen taipuisuutta osoittaa vielä se, että myös ensimmäinen pro-sana voi viitata kontekstissa ilmaistuun rajattuun, määräiseen joukkoon. Esimerkissä (14) *minkä* on appositiomaisessa suhteessa lausumanalkuiseen relatiivipronominiin *jotka*, -kin-liitteinen pronomini taas on merkitykseltään eksistentiaalinen ja konstruoii avoimen luokan, jonka selaus on ensisijaisessa fokuksessa.

- (14) Vesa miettii lapsuuden aarrettaan, isoisän lentokonealumiinista rintamalla valmistamaa sormusta. Hän säilytti sitä pienessä metallirasiassa työpöydän laatikossa, samoin kuin niitä kiehtovia ketjunpätkiä, *jotka* hän oli löytänyt *minkä mistäkin*, *ojasta*, *vinteiltä*, *kellareista*. *Kaikkialta*, mistä pieni poika voi aarteita löytää. - -
(<https://www.korus.fi/pages/korus-design?ls=fi>, 29.11.2019)

Milloin mikin -rakenteen -kin-liitteinen pronomini jakaa näin yhteisiä piirteitä sekä *jokin*- että *kukin*-ilmausten kanssa. Rakenteen erityispiirteenä on, että se luo lausumaan kaksi fokusta, jotka vastaavat ilmaistun asiointilan osanottajia tai määritteitä. Kummankin fokuksen taustalla on joukko tai luokka, joiden selauksen -kin käynnistää.²⁰

Siirryn nyt käsittelemään -kin-partikkelin käyttöä itsenäisten nomien yhteydessä.

20 Kahdesta pro-sanasta muodostuvalla rakenteella on myös kiteytyntä käyttöä, jossa ei ole kyse kahden luokan selauksesta, vaan viittauksesta laadultaan moninaiseen tarkoitteeseen. Alla olevassa esimerkissä *minkä missäkin* -ilmauksen parafrasiksi kävisi 'siellä täällä' (ks. NS s.v. -kin, A. II. 3., L. Hakulinen 1979: 588):

(ii) Marja harhaili pihassa ja rannassa ja *minkä missäkin*, katseli mitään näkemättä, mihinkään silmää kiinnittämättä. (J. Aho, *Juha*, 1911)

Genetiivimuotoon kiteytynyt pronomini on ilmeisimmin hahmotettavissa substantiivilausekkeen genetiivimääritteeksi. Vastaani ei ole tullut rakenteen tarkempaa analyysia.

3. *-kin* liittyneenä itsenäiseen nominiin

Pyrin tässä luvussa näyttämään, että selausoperaatio, jolla esitin olevan olennainen osa *-kin*-liitteisten pronominiin referenssin rakentamisessa, vaikuttaa myös itsenäisten *-kin*-partikkelilla merkittyjen nominilausekkeiden tulkinnassa. Lähtökohdaksi sopii Vilkunan (1984: 393) määritelmä, jonka mukaan *-kin*-partikkeli ilmaisee isäntälausekkeestaan, että se ei ole tehtävässään ainoa.

-kin-partikkelia on kutsuttu fokuspartikkeliksi (Vilkuna 1984: 395, König 1991, ISK 2004: § 839–843). Fokusoinnilla tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että fokusoinnin kohdetta tarkastellaan suhteessa sen vaihtoehtoihin joko antaen ymmärtää, että fokusoitu ei ole ainoa lajissaan tai päinvastoin sulkien muut vaihtoehdot pois. *-kin* edustaa edellistä, inkluusiivista tyyppiä.

Toimiessaan fokuspartikkelina, joka on liitetty itsenäiseen pronominiin, nominiin tai substantiivilausekkeen johonkin konstituenttiin, *-kin* vaikuttaa lausuman merkitykseen siinä mielessä samaan tapaan kuin *jokin-*, *kukin-* ja *mikin-* pronominiinien osana, että se konstruoi isäntälausekkeensa tulkinnan taustalle useammasta (vähintään kahdesta) jäsenestä koostuvan luokan.²¹ Luokka voi tulla tulkituksi joko kontekstissa rajatuksi eli sulkeiseksi tai avoimeksi. Lisäksi *-kin*-partikkeli voi implikoida, että ensisijaisessa fokuksessa oleva luokka korreloi toisen useampijäsenisen luokan kanssa. Nomini, johon *-kin* liittyy, nimeää yhden luokan jäsenistä tai viittaa yhteen jäseneen. Yhteys luokan toisiin jäseniin syntyy kontekstin ohjaamana, assosiattiivisten suhteiden kautta (ks. myös König 1991: 34–35).

Inkluusiivisten fokuspartikkelien yhtenä ominaisuutena on, että niiden konstruoima luokka voi järjestyä skalaarisesti jonkin ominaisuuden asteen tai intensiteetin mukaan. Fokukseen poimittu tarkoite edustaa skaalan ääripäätä – ylhäisintä (esim. 1a) tai alhaisinta (esim. 1b) tilanteesta riippuen, ja siihen liittyy odotuksenvastaisuuden tai yllätyksellisyyden merkityspiirre (König 1991: 37, 66–69). Tavoitteenani on seuraavassa tuoda esiin, että selausoperaatio vaikuttaa NP=*kin*-rakenteen tulkinnassa eräänlaisena vastavoimana tekstuaaliselle fokusoinnille

21 Fokuspartikkelina toimiva *-kin* kytkeytyy näin laajempaan kvantifioinnin ilmiöön (ks. myös König 1991: 32–33). Loogis-semanticisessa tutkimusperinteessä inkluusiivisia fokuspartikkeleita on kuvattu samantyyppisten kvantifioitujen lausekkeiden avulla kuin eksistentiaalisia kvanttoripronomineja (ks. Vilkuna 1984: 394, König 1991: 60).

eli sille, että *-kin*-partikkelin isäntälauseke nostaa luokasta hetkeksi etualaiseksi yhden jäsenen.

Fokusoinnista ja selausoperaatiosta seuraa erilaisia tulkintoja sen mukaan, miten *-kin*-partikkelin konstruoima luokka muodostuu. Käsitellessä ensin tapausta, jossa luokka on avoin, sitten tapauksia, joissa luokka on sulkeinen, ja kolmanneksi tapauksia, joissa *-kin* aktivoi lausuman tulkinnassa useamman fokuksen.

3.1. Avoin luokka

Sellaisissa tapauksissa, joissa lausuma viittaa mahdollisuuteen eikä aikapaikkaiseen faktuaaliseen tapahtumaan, *-kin*-partikkelillinen nomini (NP=*kin*) voi saada tulkinnan, joka muistuttaa *jokin*-pronominin tulkintaa siinä, että taustalla on avoin mahdollisuuksien joukko.

(15) “Mitäs sitä täällä, kun siellä on rautatie – ”

“Rautako tie?”

“Se, joka kulkee Oulusta Kuopioon... ja pääsee sitä myöten *ulkomaille-kin*, vaikka Helsinkiin, jos tahtoo.”

“Sitä tietäkö?” (J. Aho, *Rautatie*, 1884)

NP=*kin* nimeää yhden mahdollisen kohteen, johon junalla pääsee (Oulu–Kuopio-välin lisäksi), mutta implikoi samalla muiden mahdollisuuksien olemassaoloa. Nominasi *ulkomaille* on leksikaaliselta sisällöltään tässä kontekstissa sellainen, että se ylittää puhuteltavan (oletetut) odotukset. Se synnyttää helposti assosiatiivisia yhteyksiä nimeämättömiin kohteisiin ja havainnollistaa siten vaihtoehtojen skaalaa.²² Siitä, että NP=*kin*-rakenne tekee relevantiksi määränpäiden avoimen luokan selauksen, kertoo myöhemmin esiintyvä *vaikka*-partikkeli, joka poimii esiin yhden tarkemman esimerkin mahdollisten kohteiden joukosta (ks. Duvallon & Peltola 2013).

Ilmaukset NP=*kin* ja *vaikka* NP tulevat merkitykseltään lähelle toisiaan silloin, kun NP:n leksikaalinen toteuma edustaa skalaarisesti

22 Skalaarisen tulkinnan saavien fokuspartikkelien analyysissa on esitetty, että fokusoinnin kohteena on epätodennäköisin vaihtoehto, esim. *Tuon nyt tajuaa imeväinenkin* (Vilkuna 1984: 399, myös König 1991: 54, 68). Tämä saa aikaan pragmaattisen päättelyn: jos lausuman esittämä propositio pätee epätodennäköisimpään vaihtoehtoon, se pätee myös kaikkiin muihin vaihtoehtoihin (ks. esim. König 1991: 112–113).

järjestyvää luokkaa, jonka jäsenet ovat puheena olevan mahdollisen asiointilan potentiaalisia osallistujia tai määritteitä. Nominilausekkeeseen liittyvä *vaikka* merkitsee, että puhuja käsittelee nimettyä vaihtoehtoa ehdotuksena (ks. myös Kauppinen 2006), jonka toteutuminen on alisteinen jonkin toisen tahdolle (*vaikka Helsinkiin, jos tahtoo*) tai olosuhteille. *Vaikka*-partikkeli yhdessä *jos tahtoo* -ilmauksen kanssa virittää siis asiointilan toteutumisen modaaliset ehdot eikä se *-kin*-partikkelin tavoin käynnistä luokan jäsenten selausta. Niinpä se sopiikin NP=*kin*-ilmauksen jatkoksi.

3.2. Sulkeinen luokka

Toisessa tapaustyyppissä NP:hen liittynyt *-kin*-partikkeli konstruoi tulkintakontekstiksi sulkeisen luokan, johon NP:n tarkoite kuuluu. Alla olevissa esimerkeissä (16)–(18) *-kin* hakee kontekstista isäntälausekkeensa tarkoitteen pariaksi toisen tarkoitteen, johon se suhteutetaan.

- (16) Sinne oli nyt jouduttu ja sinne sitä nyt mentiin... *Liisa* istui penkillä ja *piteli tiukasti kiinni*. *Matti* seisoi penkkien välissä ja *piteli **hänkin** käsillään kiinni*... (J. Aho, *Rautatie*, 1884)
- (17) Vielä näyttiin nukuttavan asemalla, - - Koko yö oli valvottu Juhannuskokolla tuolla harjun selällä. "Rautatien herrat" ne olivat sen sinne rengeillään teettäneet; koko yön olivat siellä sitten juoneet ja - - Siitä miehet juttelivat, jotka asemasillan laidalla istuivat ja katselivat pitkin suoraa rataa niin kauvas kuin silmä kantoi. Ne olivat vakaista väkeä, kirkonkylän miehiä, jotka *olivat Juhannusyönsä yhtä rauhallisesti nukkuneet kuin **muutkin yönsä***, nousseet aamusilla varhain niinkuin aina muulloinkin, panneet anturat jalkaansa, pistäneet kellon kammarin naulasta housunkauluksen alle ja lähteneet rautatielle päin kävelemään. (J. Aho, *Rautatie*, 1884)
- (18) Vähän ajan päästä ilmestyi *Liisa* tallin ovelle.
[*Liisa*] "Teetkö sinä apetta tammalle?... sepä hyvä anna minä kanssa hämmentelen..."
[*Matti*] "*Osaan tämän **minäkin** tehdä...*" (J. Aho, *Rautatie*, 1884)

Esimerkissä (16) se, mitä Matista sanotaan, rinnastuu siihen, mitä Liisasta on jo sanottu. Merkitys ei silti ole pelkästään lisäävä. *-kin*-partikkelilla ilmaistaan, että joukon jäsenet ovat tapahtumassa mukana samanvertaisina osallistujina (‘yhtä lailla Matti kuin Liisakin pitelivät kiinni’). *-kin*-partikkelin avulla puretaan esimerkiksi ajatus siitä, että Matti ei miehenä tarvitsisi tukea tai olisi peloissaan. Tämä merkityspiirre muistuttaa distributiivisen *kumpikin*-pronominin merkitystä (vrt. ‘kumpikin piteli kiinni’): *-kin*-liitteen isäntäsana viittaa yhteen joukon jäsenen implikoiden, että se on yhtäläinen toisten joukon jäsenten kanssa suhteessa puheena olevaan asiointilaan. Kvanttoripronominiviitaukseen verrattuna erilaista on se, että tarkasteltavien jäsenten joukko konstruoidaan ”reaktiivisesti”, suhteessa ensimmäiseen predikaatioon, joka koskee vain yhtä tarkoitetta.

Esimerkissä (17) on vertailurakenne: *jotka olivat Juhannusyönsä yhtä rauhallisesti nukkuneet kuin muutkin yönsä*²³. Tällaisissa yhteyksissä *-kin*-partikkelia on pidetty redundanttina, merkitystä muuttamattomana aineksena (Östman 1977: 184). Selausoperaatiosta johtuen *-kin* tuo lausumaan kuitenkin sen lisän, että se mitätöi toisiinsa verrattaviin tarkoitteisiin liittyvät odotukset. Tässä se purkaa edeltävässä kontekstissa luotua kuvaa siitä, että juhannusyö on erilainen kuin muut yöt (ks. katkelman alkua, jossa puhutaan ”rautatien herrojen” juhannusyön vietosta). *-kin*-partikkeli käynnistää siis lausuman tulkinnan taustalle öiden selauksen, jossa yksikään yö ei ole toisiin öihin nähden eriarvoisen nukkumisen rauhallisuuden suhteen (vrt. ‘he nukkuvat rauhallisesti kunkin yönsä’).²⁴

Joukon jäsenten samanarvoistamista havainnollistaa myös esimerkki (18). Kun Liisa tarjoutuu auttamaan Mattia appeen hämmentämisessä,

23 *-kin*-partikkeli voi liittyä substantiivilausekkeissa joko määritteeseen tai pääsanaan: *muutkin yönsä* vs. *muut yönsäkin*. Tätä vaihtelua on käsitellyt Vilkuna (2014).

24 Samaa astetta ilmaiseva vertailurakenne *yhtä hyvin kuin* ilmaisee jo sinänsä vertailtavien yhdenvertaisuutta. Jatkoselvityksen aiheeksi jää, eroavatko *-kin*-partikkelin sisältävien ja ilman sitä esiintyvien vertailurakenteiden käyttökontekstit toisistaan. Oletukseni on, että vertailukohdan ilmauksessa ei ole *-kin*-partikkelia silloin, kun vertailun tehtävänä on tarjota suhteutuskohta sellaiselle (esimerkiksi epäspesifille) vertailtavalle, johon ei liity ennako-odotuksia:

(iii) Suosittelen tätä kirjaa sellaisille lukijoille, jotka tykkää koirista ja pisteistä ja avaruusraketeista. Pitää myös osata lukea itse aika hyvin. Tai se riittää, että osaa lukea *yhtä hyvin kuin minä*. - -

(<https://lapsenmaailma.fi/blogit/kiikkuva-kirjapyly/ekaluokkalaisen-kirja-arvio/>)

hän antaa Matin ymmärtää, että osaisi hoitaa homman tätä paremmin. Matin vastaus purkaa implikaation paremmuuserosta ja yhdenvertaistaa mahdolliset hämmentäjät (vrt. ‘kumpikin meistä osaa tehdä tämän (yhtä hyvin)’).

Huomattavaa *-kin*-partikkelin käytössä on se, että rinnastettavien asiaintilojen ei tarvitse ankkuroitua aikapaikkaisesti ja modaalisesti samaan diskurssimaailmaan. Jo distributiivisuudesta eli siitä, että luokan jäsenet osallistuvat tapahtumaan kukin erikseen (mahdollisesti vuorotellen, ks. lukua 2.2), seuraa, että faktuaalisina esitetyt tapahtumat voivat olla toteumiltaan eriaikaisia. Luokan konstruointiin riittää, että asiaintiloilla on muita laadullisia yhteyksiä, joihin selauksen synnyttäjä vertaaminen perustuu.

Kuten edellä (esim. 18), myös esimerkissä (19) vuorovaikutustilannetta luonnehtii keskustelijoiden välinen näkemysero. Rovasti kyseenalaistaa kykynsä osallistua puheena olevaan tapahtumaan, jyväsäkkien kantamiseen. Matti taas käsittelee asiaintilaa mahdollisena (*Kyllä rovasti toki jaksais*) ja esittää perusteluksi menneisyyteen sijoittuvan, itseään koskevan asiaintilan, joka on verrattavissa rovastin tilanteeseen.

- (19) [Rovasti] “Minä vaikka olen nuorempi mies, en jaksaisi liikuttaakaan.”
 [Matti] “*Kyllä rovasti toki jaksais – jaksoinhan sitä **minäkin** ennen nuorra miessä ollessani –*” (J. Aho, *Rautatie*, 1884)

Matin lausumassa *-kin*-partikkeli konstruoi joukon, jonka jäseniä yhdistää se, että he jaksavat liikuttaa jyväsäkkejä ja jossa Matti nuorena miehenä hakee seuraansa puhuteltavan, Mattia nuoremman rovastin. Kumpaakin jäsentä käsitellään joukon sisällä tasavertaisina jyväsäkkien kantajina. Toisin sanoen *-kin*-partikkelin ansiosta faktuaaliseen asiaintilaan viitataan niin, että sitä ei esitetä ainutkertaisena vaan sellaisena, että se voisi toteutua yhtä lailla rovastin kohdalla (vrt. ‘jos minä(kin) jaksoin nuorena, niin kyllä rovastikin jaksaisi ~ nuorena kumpikin jaksaa’).

Tällaiset tapaukset muistuttavat vertailurakennetta (esim. 17) siinä, että luokan rakentumisessa on perustana *-kin*-partikkelin isäntälausekkeen tarkoite, johon toinen, kontekstissa salientti tarkoite suhteutetaan (vrt. esimerkit 16 ja 18, joissa NP=*kin*-rakenteen nimeämä tai osoittama tarkoite suhteutetaan aiemmin puheena olevaan tarkoitteeseen). Lausuman perustelevuus nojaa siihen, että *-kin*-partikkelilla

merkityn NP:n tarkoitteen esitetään kuuluvan joukkoon kiistattomasti. Lausumanalkuinen verbiin liitetty *-hAn*-partikkeli merkitsee, että lausuman propositionaalinen sisältö tuodaan keskusteluun annettuna (ks. Hakulinen 2001[1976], Duvallon 2014).²⁵ Esimerkin laajemmasta kontekstista on käynyt ilmi, että Matti on kooltaan pieni mies. Perustelu saa näin voimansa siitä, että rovasti suhteutetaan jaksamisen suhteen Mattiin, jolla on pienemmät edellytykset jaksamiseen (‘jos minä, rovastia pienempi mies, jaksoin nuorena, niin kyllä rovastikin jaksaisi’).

Esimerkissä (20) on toinen näyte *-kin*-partikkelin käytöstä lausumassa, jolla tuetaan aiemmin ilmaistua ajatusta ja annetaan sille pontta. NP=*kin*-rakenne konstruoi siinä luokan, jonka jäsenillä on tietynlainen käsitys ihmisten käyttäytymisestä maailman lopun edellä. Lausuma sisältyy Matin ajatuksen kulkua esittävään sisäiseen diskurssiin. Sitä edeltää kieltomuotoinen toivomuslause, joka perustuu oletukseen, että kyseinen asiointi (*ihmiset viisastuvat maailman lopun edellä*) on mahdollinen.

- (20) Sitä oli Matin mielestä niin paljon kummallista tässä maailmassa, jota ei oikein tahtonut ymmärtää... ymmärtäneekö tuota kukaan oikein, vaikka luulevat olevansa viisaita, rovastit ja ruustinnat?... Eihän tuota ennen aikaan tämmöisiä kuulunut – tähän aikaan sitä ei muuta kuin puhuttiin oudoista asioista, toinen toistaan kummemmista.

Kunhan eivät maailman lopun edellä viisastuisi liian paljon... *niin oli sanonut entinenkin rovasti, että maailman lopun edellä viisastuvat ihmiset*, piru niitä neuvoo ja näyttää niille temppelein harjalta kaiken maailman prameuden. (J. Aho, *Rautatie*, 1884)

25 *-hAn*-partikkelin on oletettu syntyneen logoforisen *hän*-pronominin pohjalta (Laitinen 2002). Olen toisaalla (Duvallon 2014) esittänyt, että partikkelistuksessa *-hAn* on säilyttänyt osan logoforisen pronominin indeksikaalisesta merkityksestä. Siinä missä pronomini *hän* viittaa toiseen puhujaan tai ajattelijaan, jonka sanoja tai ajatuksia äänessä oleva puhuja esittää, *-hAn*-partikkeli merkitsee, että puhuja ottaa lausumassaan käsittelyyn jonkin predikaation, josta hän ei sinällään kannu vastuuta. Kyse voi olla keskustelukumppanin esittämästä asiasta, puhetilanteessa havaittavasta tosiseikasta tai oletetusti yhteisestä yleisestä tiedosta. *-hAn* siirtää vastuun predikaatiosta puhetilanteen intersubjektiviivisen tilan ulkopuolelle, kasvottomalle kolmannelle taholle. *-hAn*-lausumissa puhujan vastuulla on lausuman modaliteetti eli se, millaisin ehdoin puhuja aktuaalisoi asiointilan omassa puheessaan. Tämän asetelman ja kontekstin yhteispelistä seuraa väitemuotoisen lausuman tulkintaan erilaisia sävyjä, kuten myönnitys, muistutus, tuore havainto, yllätys, sovitteleva vastaväite jne. (ks. myös Larjavaara 2007: 436–438).

-kin-partikkelin isäntälauseke (*entinenkin* *rovasti*²⁶) on *sanoa*-verbin subjekti ja se viittaa tahoon, jonka näkemystä *että*-lause referoi. *-kin*-partikkelin konstruoidussa luokassa entisen rovastin pariin hahmottuu edeltävän lausuman puhuva subjekti, Matti, eli taho, jonka näkökulmaa toivomuslause ja siihen sisältyvä ajatus ihmisten viisastumisesta edustavat. Matti hakee oikeutusta näkemykselleen samastamalla sen itseään arvovaltaisemman rovastin näkemykseen, mutta samalla hän myös yhdenvertaistaa itsensä entisen rovastin kanssa näkemyksen haltijan roolissa (vrt. ‘jos entinen(kin) rovasti on väittänyt ihmisten viisastuvan maailman lopun edellä, yhtä lailla Matin(kin) on perusteltua pelätä, että niin tapahtuu’).

-kin-partikkelin avulla konstruoidut luokat voivat siis koskea paitsi puheenalaisia asiointiloja, myös näkökulmia, joista asiointiloja tarkastellaan.

3.3. Usean muuttujan korrelaatiot

-kin-partikkelilla on myös sellaisia nominaalisia käyttöjä, joita voi verrata *milloin minkin* ~ *missä kukin* -rakenteeseen. NP=*kin*-rakenteen sisältävä lausuma ilmaisee tällöin asiointilaa, jonka toteumisissa on useampi toisiinsa sidoksissa oleva muuttuja. Ensimmäisen alatyypin muodostavat kysyvät lausumat (vrt. esim. 12 ja 13 luvussa 2.3), joissa etualaisella muuttujalla (NP=*kin*) on referentiaalisesti spesifi sisältö. *-kin*-partikkeli konstruoi isäntälausekkeensa tulkinnan taustalle usean jäsenen joukon. Toista muuttujaa edustaa kysyväksi tulkittava *mi-/ku*-pronomini.

- (21) Aterian jälkeen Vatanen soitti aulasta vaimolleen Helsinkiin. - -
 – Ajattelin, etten tulisi kotiin enää ollenkaan.
 – Vai semmoisia sinä ajattelet! Sinä olet mennyt sekaisin, pakkohan sinun on kotiin tulla. Ja saat tästä tempauksesta kyllä töistäkin potkut, minä

26 Kuten edellä esimerkissä (17), *-kin*-partikkeli on tässä liitetty adjektiivimääritteeseen, johon perustuu tarkoitteen rajausta usean samaa kategoriaa edustavan tarkoitteen joukosta, kuten *entinen* vs. *nykyinen rovasti* (Matin aikana pitäjässä on ollut useampi rovasti), *juhannusyö* vs. *muut yöt*. *-kin*-liitteen paikka lausekkeen sisässä ei suoraan kerro, miten selattava luokka muodostuu. Tässä esimerkissä luokka ei rajaudu rovasteihin. Partikkelin hakeutuminen NP:n sisässä ainekseen, joka yksilöi tarkoitteen, liittyy siihen, että selauksessa joukon jäsenet käsitetään nimenomaan yksilöidyiksi (ks. lukua 2.2).

olen ihan varma siitä. Antero ja Kerttu tulevat meille kylään tänä iltana, **mitä minä niillekin sanon.**

– Sano, että minä olen karannut kotoa niin et ainakaan valehtele. (A. Paasilinna, *Jäniksen vuosi*, 1975)

Esimerkissä (21) *-kin*-partikkeli on liittynyt *niille*-pronominiin, joka viittaa anaforisesti edellä mainittuihin illan vieraisiin, Anteroon ja Kerttuun. *-kin*-partikkelin viittauksen taustalle selattavaksi konstruoima luokka on periaatteessa avoin. Siihen kuuluvat kaikki mahdolliset tahot, joille vaimon tulee tehdä selkoa miehensä lähdöstä. Tässä joukossa tilanteisesti etualaisina ovat illan vieraat, sillä heidän kohdallaan miehen poissaolosta koituu akuutti ongelma. *-kin*-partikkelin johdosta luokan jäsenet saavat distributiivisen käsittelyn ja syntyy tulkinta, että kunkin jäsenen kohdalla selonteko voi olla erilainen (vrt. ‘mitä minä kenellekin sanon [tästä tilanteesta]’). Samalla lausuma *mitä minä niillekin sanon* luo vaikutelmaa, ettei hankala tilanne rajoitu vaimon mielessä yhteen iltaan.

Myös esimerkissä (22) *-kin*-partikkeli ohjaa tulkitsemaan isäntälausekkeensa suhteessa avoimeen luokkaan. Nimetty tarkoite *kukkia*, joka on puhetilanteessa osallistujien huomion kohteena, suhteutetaan erilaisiin mahdollisiin kasveihin niiden kasvattamisen hyödyllisyyttä ajatellen (vrt. ‘mitä varten mitäkin kasvatetaan’).

(22) Katselivat lauta-aidan yli postiryökynän kukkaismaata. Kummailivat miehet siinä, **mitä varten noita kukkiakin kasvatettiin... mitähän niistäkin hyötyä?** ei toki mitään... kylväis *ohran* ennen eli *herneen*; – ja kun se siinä peltomaassaan päiväkaudet nuojaa ja lapiollaan lykkii... ja on siitä niin äkäinen, että ikkunaansa koputtaa, jos joku aitaan vähänkään nojaa... pihalle tulee ja huutaa silmät korvat täyteen, joka polonen siihen hevosensa sitoo... vaikka eihän sen huudoista ja mongerroksista suomalainen tajuunsa pääse, sama, jos ei puhuiskaan... (J. Aho, *Rautatie*, 1884)

Kukkien kasvattamisen tarkoituksenaan kohdistuvia kysymyksiä (*mitä varten, mitähän... hyötyä*) käytetään tässä ilmaisemaan paitsi sitä, että puhujalla ei ole pääsyä tarkoituksenaan (*-hAn*-partikkelin osalta vrt. esimerkkeihin 11 ja 12), myös sitä, että puhujan näkökulmasta tarkoituksenaan vaikuttaa olemattomalta (vrt. Culioli 1999: 69, Hirvonen 2016: 76–82). Tämä käy eksplisiittisesti ilmi kysymysten jälkeisestä

kontekstista, jossa tuodaan esiin ravintokasveja (*ohra, herne*) antaen ymmärtää, että niiden kasvatusta olisi hyödyllisempää.

Toisessa alatyypissä kummallakin muuttujalla on leksikaalinen sisältö. Esimerkissä (23) *-kin*-partikkelilla merkityn NP:n tarkoite kuuluu määräiseen joukkoon, jonka voi tunnistaa edeltävästä kontekstista.

(23) “Mitä sinä minusta seurailet?”, suhahti Matti syrjäsuulla äkäisesti Liisan korvaan.

Ei olis, näet, suvainnut Matti Liisan häntä seurailevan, kun hän itse miesten mukana kulki... Mutta minnekkäs olis Liisa mennyt... kun ei ollut tuttua yhtään ja *joka paikassa oltiin äkäisiä. Ruununvoudin kuskikin oli äsken pukiltaan ärjäissyt: “pois tieltä, ämmä!”* – eikä Liisa kuitenkaan ollut muuta mitään kuin hyvän matkan päässä seisonut ja katsellut hevosia ja vaunuja. (J. Aho, *Rautatie*, 1884)

NP=*kin*-rakenne esiintyy lausumassa, joka havainnollistaa edeltävän lausuman ilmaisemaa asiaintilaa *joka paikassa oltiin äkäisiä*²⁷ (ks. myös esim. 2; Hakulinen & Karlsson 1979: 329, Vilkuna 1984: 401). Äkäisten ihmisten joukosta poimitaan esiin yksi esimerkki, joka on syystä tai toisesta puhujan²⁸ mielessä kohosteisena, ja siitä kerrotaan tarkemmin, miten äkäisyys oli ilmennyt. *-kin* konstruoi tulkinnan taustalle kahden toisiinsa sidoksissa olevan muuttujaluokan selauksen. Syntyy ajatus, että äkäisyys on ilmennyt joukon jäsenten käytöksestä eri tavoin (vrt. ‘miten oli kukakin ~ kuka oli mitenkään äkäisytyensä osoittanut’).

Muuttujia voi hahmottaa olevan useampikin, etenkin jos yksi niistä on asiaintilan ajallinen ankkurointi. Tällainen tulkinta syntyy esimerkiksi (24), jossa NP=*kin*-rakenteen sisältävä lausuma havainnollistaa yksittäisellä tapauksella sitä, miten pappilan entinen pehtori, sittemmin junamieheksi siirtynyt henkilö, oli pitänyt narrinaan koko pitäjän väkeä. Puhuja nostaa siinä esiin omakohtaisen kokemuksensa muiden vastaavanlaisten tilanteiden joukosta (vrt. ‘milloin on ketäkin (turhaan) narrannut ja miten’).²⁹

27 Liisan kokemusta ihmisten äkäisyydestä on tuotu ilmi edellä myös Matin sanoihin liittyvässä johtolauseessa.

28 Puhujana on Liisan ajatuksia seuraava kertoja.

29 *-kin*-partikkelin avulla konstruoitu kuvaus, joka implikoi useita rinnasteisia asiaintiloja, voi kontekstissaan saada erilaisia sävyjä vähättelystä liioitteluluun.

- (24) [Wille] “Kyllä se [pappilan entinen pehtori] on täällä tatsuunamiehenä.”
[Matti] “Se ei mahda olla kovin suuri virka?”
[Wille] “On se sen itsensä mielestä suurikin – ”
[Matti] “No, sen nyt tietää, että itsensä mielestä... semmoistahan se oli sen pappilassa ollessaankin.... ei kovin kumma virka miehellä, niin *luuli saavansa narrinaan pitää koko pitäjään väkeä*. Vaan turhaan se muutamia narrasi. *Kerran rupesi minuakin uskottelemaan* – ja eikö tuo sitä itsekään uskonut – *että rautatien vaunuja vetää hevoset, niinkuin muitakin vaunuja... ja että ne juostessaan syövät halkoja...* niin sanoi, ihan niin sanoi, vaan minä kun tiesin, mikä niitä vetää, en sanonut mitään... annoin olla omassa luulossaan...” (J. Aho, *Rautatie*, 1884)

Asiaintilan käsitteistys moninaisena voi liittyä myös siihen, että tilanteessa on läsnä erilaisia näkemyksiä siitä, miten asioiden pitäisi olla. Esimerkissä (25) näkymysero koskee sitä, missä paikassa Liisan sopii odotella junan tuloa.

- (25) Liisa oli mennyt inspehtorin kyökkiin ruvetakseen nyytistään syömään, kun päivä paahtoi muualla niin, että tahtoi voi käsiin sulaa. Kyökissä oli se sama naisihminen, jota Liisa oli ulkona tervehtinyt, ja oli siellä muutamia muitakin - - Liisa toivotti uudelleen oven suusta hyvää huomentaan, mutta ei siihen nytkään vastattu... Katsottiin siristetyin silmin ja kysyttiin, mikä asiana. Ei sanonut Liisa olevan asiaa tämän enempää... olihan vaan odotellessaan tullut. Vaan *siihen vastattiin, ettei täällä odoteta.. menköön odotus-saliin*.
“*Kyllähän minä toki täälläkin... saatanhan minä kyökissäkin*”, sanoi Liisa nöyrästi. (J. Aho, *Rautatie*, 1884)

Liisan lausumassa *-kin*-partikkeli merkitsee, että ilmaukset *täällä* ja *kyökissä* edustavat yhtä mahdollista odotuspaikkaa muiden joukossa. Toisena muuttujana on näkökulma, johon *-kin*-partikkelin konstruoiman luokan jäsenet ovat sidoksissa (vrt. ‘Junaa sopii odottaa kenen mielestä missäkin’). Liisan lausuma on vastauksen asemassa ja hän ilmaisee siinä näkemyksensä olinpaikkansa sopivuudesta niin, että se suhteutuu inspehtorin talon keittiössä olevien naisten henkilöiden näkökantaan, jonka mukaan junaa odotetaan odotussalissa. Lausuman alussa on *-hAn*-partikkeli (kuten edellä esimerkissä 19), jonka tehtävänä on tässä pehmentää näkemysten välistä konfliktia (vrt. Duvallon 2014: 101–103, ks. myös alaviite 25). *-hAn*-partikkelin ansiosta kyökissä oleminen otetaan

käsittelyyn tilanteisena tosiseikkana, johon Liisa on valmis tyytymään. *-kin*-partikkelin avulla hän ilmaisee pitävänsä keittiötä käypänä odotuspaikkana siinä missä odotussalia, ja samalla omasta näkökulmastaan luontevimpana valintana, kun hän kerran on jo siellä.

Vastaavanlainen tapaus on esimerkeissä (26), jossa rovasti kehottaa Mattia käymään peremmälle ja istuutumaan tuolille, mutta Matti katsoo oven suussa olevan arkun itselleen sopivaksi istumisalustaksi. Kumpikin puhuja suhteuttaa oman näkemyksensä vaihtoehtoisiin näkemyksiin (vrt. ‘täällä on kenen mielestä mitäkin istuttavaksi’, ‘Matin sopii istua kenen mielestä missäkin’).

(26) - - sanoi Matti, kun oli tullut sisään ja istuutunut oven suuhun *sille arkulle*, jossa kirkonkirjoja kinkerille kuletettiin.

“Matti istuu peremmäksi – *onhan täällä tuolejakin* –”

“Kyllä minä *tüssäkin* –” (J. Aho, *Rautatie*, 1884)

Tarkastelun päätteeksi otan vielä esiin tapauksen, joka tuo lisävaloa *-kin*-partikkelin virittämiin, lausumassa ja sen tulkinnassa vaikuttaviin modaalisiin ulottuvuuksiin. *-kin*-partikkeli voi nimittäin suhteuttaa toteutuneen tapahtuman, siinä osallisena olevan tarkoitteen ja sen, mitä tarkoitteesta sanotaan, toteutumatta jääneisiin vaihtoehtoihin ja niiden mahdollisiin ominaisuuksiin (vrt. esim. 19). Esimerkissä (27) Matin murjottaminen yhdistetään hänen huonoon jänisonneensa.

(27) - - ei Matti tullut koko talvena paremmalle tuulelle. Murjotti kaikki päivät miettiväisen ja pahan tuulen näköisenä... Ja varsinkin niinä päivinä, kun tuli metsästä eikä saanut mitään. *Eikä hän koko talvena saanutkaan kuin yhden jäniksen pieleksen luota... ja senkin oli puoleksi syönyt joku roisto.* (J. Aho, *Rautatie*, 1884)

-kin-partikkelin isäntäsanana oleva pronomini *sen* viittaa tarkoitteeseen, joka on edellä tuotu diskurssiin rajoitusta ilmaisevassa *ei (saanut) kuin* -rakenteessa (ks. Vilkuna 2021). Määrältään odotuksia vastamattomasta talven saaliista (vain yksi jänis) esitetään laadultaan negatiivinen kuvaus (*sen oli puoleksi syönyt joku roisto*). *-kin*-partikkeli tuo tulkintaan mukaan odotukset paremmasta jänisonnesta. Se konstruoi faktuaalisen saaliin taustalle selattavaksi virtuaalisen, mahdollisten, laadultaan vaihtelevien saaliiden joukon. Sitä, mitä saadusta jäniksestä sanotaan, käsitellään siis suhteessa mahdollisiin saaliisiin ja niiden

potentiaalsiin ominaisuuksiin, eli sellaista taustaa vasten kuin ‘jänis voi olla milloin minkäkinlainen, milloin kokonainen, milloin puoleksi syöty, jne.’ – periaatteessa yhtä hyvin hyvä kuin huono. Tästä syntyy ajatus, että jos Matilla vain olisi ollut vähän enemmän onnea, hän olisi voinut saada edes paremman jäniksen.

Samanlainen asetelma on *Nyky-suomen sanakirjasta* ja Vilkunalta (1984) poimituissa kontekstittomissa esimerkissä (28a–28b).

- (28) a. Vähän kaloja ja pieniä *nekin*. (NS s.v. *-kin*, A. II. 3. d)
b. En ehtinyt leipoa kuin kakun, ja *sekin* tuli likilaskuinen. (Vilkuna 1984: 398)

Tällaisessa rinnastusrakenteessa jälkimmäinen osa on täsmentävässä suhteessa ensimmäiseen osaan. Kokonaisuudessaan rakenne selittää jotakin negatiivisesti väritynyttä tilannetta, kuten huonoa metsästys- tai kalasaalista (27, 28a) tai vaikkapa kutsujen mönkään menoa (28b, Vilkuna 1984). Selittävän funktion perusteella näitä tapauksia voi verrata esimerkkeihin (2), (23) ja (24), joissa havainnollistetaan yksittäisellä tapauksella yleisempää väittämää. Erottava tekijä on kuitenkin se, että esiin tuodun asiointilan taustalle ei konstruoida toisia vastaanvanlaisia faktuaalisia asiantiloja, vaan toteutumatta jääneitä, positiivisemmin värityneitä mahdollisuuksia, jotka ovat tilanteissa odotusarvoja.

4. Kokoavaa tarkastelua

Olen tarkastellut tässä artikkelissa sitä, millainen näkökulma *-kin*-partikkeliin ja sen nominaalisiin, leksikaalistumattomiin käyttöihin avautuu verrattaessa niitä kvanttoripronomineihin *jokin*, *kukin*, *mikin*, joissa *-kin* on sananmuodon kiinteä osa. Vertailun perustana on siis ilmausten esiintyminen nominilausekkeen asemassa. Lähtökohtanani on ollut oletus, että *-kin*-liitteisillä pronomineilla ja NP=*kin*-rakenteella on referentiaalisesti jotakin yhteistä. Olen kuvannut *-kin*-liitteisten pronominiin merkitysrakennetta selauksen käsitteen avulla. Tarkoitin selauksella sitä, että *jokin*-, *kukin*-, *kumpikin*- ja *mikin*-tyyppiset pro-sanat rakentavat referenssinsä konstruoimalla luokan, jonka jäseniä käydään läpi pysähtymättä yhdenkään niistä kohdalle. Pronominiin ja niiden käyttöjen väliset erot juontuvat siitä, onko selattava luokka avoin vai sulkeinen.

Avointa luokkaa selattaessa (*jokin, mikin*) syntyy eksistentiaalinen merkitys. On olemassa täydennys tai määrite, joka sopii lausuman ilmaiseman proposition osaksi, mutta puhuja jättää sen nimeämättä. Tähän voi olla monenlaisia diskursiivisia syitä, kuten se, että puhujalla ei ole tilanteista pääsyä tarkoitteen laatuun, tai se, että puhuja ei pidä tarkoitteen nimeämistä tähdellisenä. Tarkoitteen nimeämättömyys voi johtua myös siitä, että sen laadun tai identiteetin katsotaan olevan yhteydessä toiseen, esimerkiksi ajallista ankkurointia koskevaan muuttujaan, jolla silläkin on useita toteutumisvaihtoehtoja (*milloin mikin*).

Kontekstista tunnistettavaa, sulkeista luokkaa tai joukkoa selattaessa (*kukin, kumpikin*) jokainen sen jäsen tulee poimituksi puheena olevan asiointilan osallistujaksi tai määritteeksi. Referenssi rakentuu distributiivisesti ja yksilöivästi eli kukin joukon jäsen osallistuu tapahtumaan vuorollaan tai omalla tahollaan. Selauksesta seuraa joukon jäsenten samantarvoistaminen, niitä käsitellään yhdenvertaisina suhteessa toisiinsa. Myös sulkeisen luokan selaus voi yhdistyä toiseen varioivaan muuttujaan, jonka leksikaalinen sisältö on avoin. Jälkimmäistä edustava pronomini voi saada kysyvän tulkinnan (*missä kukin nukkui?*).

Toiseksi olen esittänyt, että selausoperaatiolla voi kuvata myös *-kin*-partikkelin käyttöä liitetynä itsenäiseen isäntäsanaan tai *-lausekkeeseen*. *-kin*-partikkeli konstruoi NP:n tulkinnan taustalle luokan, jonka puitteissa sen tarkoite rinnastuu toisiin samankaltaisessa asemassa oleviin tarkoitteisiin. Erona *-kin*-liitteisillä kvanttoripronomineilla luotuun viittaukseen on se, että selausoperaatio ei ole osa itse NP:n referenssin rakentumista, vaan se vaikuttaa NP:n tarkoitteen statukseen osallistujana lausuman ilmaisemaan predikaatioon. *-kin*-merkitsee, että tarkoitteen ja predikaation suhde ei ole ainutkertainen. Toisin sanoen tarkoite ei ole tehtävässään ainoa (Vilkuna 1984). *-kin*-partikkelilla merkityn NP:n tarkoitteen osallistuminen asiointilaan voi olla syystä tai toisesta keskustelukumppanin tai yleisten odotusten vastaista. Diskurssin tasolla fokusoiva NP=*kin*-rakenne tuo näitä odotuksia implikaatioina esiin, mutta samalla se osoittaa ne purettaviksi.

Jos kyse on aikapaikkaisesti ankkuroimattomasta, potentiaalisesta asiointilasta, skalaarisen tulkinnan mahdollistava NP=*kin*-rakenne havainnollistaa vaihtoehtojen kirjon laajuutta. Silloin kun *-kin*-partikkelilla merkityn NP:n tarkoite rinnastuu kontekstissa mainittuun tai puhetilanteesta tunnistettavaan tarkoitteeseen, selausoperaatiosta seuraa joukon jäsenten yhdenvertaistaminen. Luokka voi rakentua

reaktiivisesti, jolloin partikkelin isäntälausekkeen tarkoite suhteutetaan edellä mainittuun tarkoitteeseen samaan diskurssimaailmaan sijoittuvan rinnasteisen asiointilan osallistujana. Toisaalta luokan rakentumisessa voi olla lähtökohtana myös partikkelilla merkitty NP. Faktuaalisen asiointilan pohjalta voidaan tällöin konstruoida aikapaikkaiset ja modaaliset rajat ylittävä luokka, johon kontekstissa mainittu tai siinä muuten salientti tarkoite luetaan mukaan. Kyse on tarkoitteiden yhdenvertaistamisesta jonkin asiointilan mahdollisina osallistujina.

Selattavan luokan rakentumista ohjaa NP:n leksikaalinen tai indeksinen sisältö, sen tarkoitteen asema lausuman ilmaisemassa asiointilassa ja laajempi diskurssikonteksti, ei *-kin*-partikkeli itsessään. Selauksoperaation luonteeseen kuuluu virtuaalinen ulottuvuus, eli se, että selattavien joukossa toteutuneet vaihtoehdot hakevat rinnalleen paitsi toisia toteutuneita, myös virtuaalisia vaihtoehtoja. Voikin sanoa, että *-kin*-liite selauksen merkinä tuo näkyville osan siitä kielellisestä aktiiviteetista, johon merkitysten rakentaminen lausumissa perustuu.

NP=*kin*-rakenne voi konstruoida lausuman tulkinnan taustalle myös useamman toisiinsa yhteydessä olevan muuttujan luokan (vrt. *milloin mikin* -ilmaukset). Kun toinen muuttuja on leksikaalisesti spesifioimaton, lausuma saa kysyvän tulkinnan (*Mitä minä niillekin sanon?*, esim. 21). Puhuja voi tällaisilla lausumilla tuoda ilmi paitsi asiointilojen moninaisuuden, myös sen, että hänen näkökulmastaan esiin nostetun tarkoitteen osallisuudelle tapahtumaan ei ole perusteita verrattuna toisiin samaan luokkaan kuuluviin tarkoitteisiin (*mitä varten noita kukkiakin kasvatetaan?*, esim. 22).

Useamman muuttujan luokan aktivoivaa NP=*kin*-rakennetta käytetään havainnollistamaan yksittäisen tapauksen avulla jotakin yleisempää väittämää. Dialogisessa kontekstissa asiointilan käsitteistys moninaisena voi liittyä siihen, että se näyttäytyy erilaisena eri osallistujien näkökulmista. NP=*kin*-rakenteen avulla puhuja tuo oman näkemyksensä puhokumppanin näkemyksen rinnalle näkökantojen eroa kärjistämättä (esim. 25 ja 26). Tämä perustuu siihen, että *-kin*-partikkelin johdosta vaihtoehtoja käsitellään periaatteessa samanarvoisina, yhtä lailla oikeutettuna. Näkökulmaa ilmaisevaan lausumaan voi liittyä myös *-han*-partikkeli, jolla on konfliktia vaimentava vaikutus.

Asiointilan käsitteistys moninaisena on myös keino suhteuttaa faktuaalinen, negatiivisesti evaluoitu tilanne toteutumatta jääneisiin positiivisemmin värittyneisiin vaihtoehtoihin (esim. 27 ja 28). Koska

erilaisia vaihtoehtoja ja niihin yhdistyviä ominaisuuksia käsitellään *-kin*-partikkelin implikoimassa selausoperaatiossa periaatteessa yhdenvertaisina, huonon vaihtoehdon toteutuminen synnyttää ajatuksen epäonnesta.

Tällaiset *-kin*-partikkelin nominaaliset käytöt, joissa toteutunut vaihtoehto on suhteutettu toteutumattomiin, voi nähdä siltana verbaalisiin käyttöihin, joita ei ole tässä artikkelissa käsitelty. Verbiin liittyntä *-kin*-partikkelia on kuvattu odotusten käsitteen avulla (Vilkuna 1984: 402–407, Carlson 1993: 80–84). *V=kin*-rakenne vahvistaa – tai jättää vahvistamatta – kontekstissa luodut odotukset (*Arvelin hänen palaavan, ja hän palasikin*, NS s.v. *-kin*, A. II. 3. a). Samalla *-kin* tuo verbin ilmaisevan asiaintilan tulkintaan mukaan kontingentiuden ajatuksen. Asiaintilaa käsitellään sellaisena, että se voisi yhtä hyvin olla olematta, siis sattumanvaraisena vasten vaihtoehtoisuuden taustaa. Tällainen implikaatio ei tunnu diskursiivisesti sopivan vaihtoehtokysymyksen yksinkertaiseen verbivastaukseen, kuten alussa todettiin.

Kvanttoripronominien käsittelyn yhteydessä (luvussa 2.1) sivuttiin kysymystä niiden etymologiasta ja *-kin*-liitteen käyttöjen kehityksestä. Tämän kirjoituksen tavoitteena ei ole ollut diakroninen tarkastelu, mutta sitä, että olen käsitellyt *-kin*-liitettä ensin kvanttoripronominien kiinteänä osana ja sitten itsenäiseen isäntäsanaan liittyvänä fokuspartikkelina, voi kuitenkin pitää implisiittisenä oletuksena historiallisesta kehityspolusta. Mahdollinen linkki näiden kahden kategorian (johdin vs. fokuspartikkeli) välille saattaisi löytyä kansankielisestä *-kin*-liitteen käytöstä (esim. 29–30), jossa sitä on kutsuttu kopulatiivikonjunktioksi (Hakulinen 1979: 75, 238, 1999[1951]: 49, Pulkkinen 1966b).

- (29) A: “missäpä kävit?” – B (joka on koko päivän kierrellyt kylää): “kävin *hiidessäkin, hornassakin!*”³⁰ (Pulkkinen 1966b: 29, alun perin R. E. Nirvin kokoelmasta)
- (30) a. Onpa joessa jotakin: *hakojakin, haukiakin*. (jonkin asian ihmettely, päivittely) (Pulkkinen 1966b: 29)
- b. Mies miehen tuntee *suvellakin, talvellakin* (NS s.v. *-kin*, A. II. 2. j).

Pulkkisen (1966b) esittämän aineiston perusteella tällaiseen ilmaukseen liittyy vapaan valinnan tai samantekevyyden merkitys. Se siis

30 Olen muokannut esimerkin yleiskieliseksi.

muistuttaa konsessiivis-konditionaalista rakennetta *Kävin missä kävinkin* (vrt. 29), joka on saattanut olla *jokin, kukin, mikin*-pronomien lähtökohtana (ks. lukua 2.1). Esimerkissä (30a) *-kin*-liitteinen substantiivipari *hakojakin, haukiakin* havainnollistaa *jotakin*-pronominin konstruoimaa vaihtoehtojen joukkoa. Tästä ei ole pitkä matka *-kin*-liitteen fokuspartikkelikäyttöön (esim. *Onpa joessa haukiakin*), jossa joukosta nostetaan esiin vain yksi vaihtoehto implikoiden muiden olemassaoloa. Avoin kysymys on, mistä olisi peräisin verbiin yhdistyneen *-kin*-liitteen käyttö konsessiivis-konditionaalisissa lausumissa.

5. Lopuksi

Olen pyrkinyt esittämään, että *-kin*-partikkeli toimii merkinä tietynlaisesta kielellisestä operaatiosta, jolla konstruoidaan lausumaan merkityksiä. Tavoitteena on ollut selausoperaation avulla selittää, mistä syntyvät *-kin*-partikkelin lausumaan tuomat pragmaattiset ja diskursiiviset merkitysvivahteet, joita parafrasit *myös, jopa ja esimerkiksi* eivät oikein tavoita.

-kin-partikkelista tässä luotu kuva on vain osittainen, sillä tarkastelu on rajautunut sen nominaalisiin käyttöihin. Selausoperaatio näyttäisi vaikuttavan myös verbaalisen käytön taustalla, mutta asiaa on selvitettävä tarkemmin. Kokonaiskuvaan kuuluvat lisäksi *-kin*-liitteiset adverbit (*ainakin, tietenkin, kuitenkin* jne.) sekä *-kAAn*-partikkeli ja kielteiset pro-sanat *mikään, kukaan, kumpikaan, milloinkaan* jne. Kielellisten operaatioiden näkökulmasta jälkimmäisten kuvauksessa on lähdeittävä siitä, millaisen tulkintataustan kielto konstruoi lausumaan, ja pohdittava sitten, miten selauksen sukuinen operaatio toimii tällaisessa ympäristössä. Tutkimusta tarvitaan siis vielä kasvattamaan ymmärrystä *-kin*-partikkelin erilaisten käyttöjen välisistä suhteista.

Kiitokset

Kirjoitus liittyy *Structure et dynamique des langues* (SeDyL) -tutkimusryhmän hankkeeseen, jossa tutkitaan referenssin rakentumista ja predikointia. Kiitän tämän numeron toimittajia ja ESUKAn nimettömiä arvioijia arvokkaasta palautteesta, josta on ollut suuri apu tekstin työstämisessä. Olen myös kiitollinen Rea Peltolalle käsikirjoituksen kommentoinnista.

Aineistolähteet

- Aho, Juhani. 1884. *Rautatie*. Porvoo: WSOY.
- Aho, Juhani. 1911. *Juha*. Helsinki: Otava.
- Lehtolainen, Leena. 1993. *Ensimmäinen murhani*. Helsinki: Tammi.
- Linna, Väinö. 1959. *Täällä pohjantähden alla*, 1. osa. Porvoo: WSOY.
- Koruntekijät. <https://www.korus.fi/pages/korus-design?ls=fi>. (29.11.2019.)
- Paasilinna, Arto. 1975. Jäniksen vuosi. Helsinki: Weilin & Göös.
- Tekikö mediallistuminen sotesta viestintäkilpailun? <https://johtajaonmedia.fi/tekiko-mediallistuminen-sotesta-viestintakilpailun/>. (29.11.2019.)
- Astro Foorumi. <https://www.astro.fi/forum/index.php?action=printpage;topic=13547.0>. (15.4.2020.)
- Ekaluokkalainen kirja-arvio. <https://lapsenmaailma.fi/blogit/kiikkuva-kirjapyly/ekaluokkalaisen-kirja-arvio/>. (15.4.2020.)

Lähteet

- Blanche-Benveniste, Claire. 1990. Un modèle d’analyse syntaxique “en grilles” pour les productions orales. *Anuario de Psicología* 47. 11–28. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2945182>.
- Bonnot, Christine, Outi Duvallon & Hélène de Penanros. 2019. Introduction. Christine Bonnot, Outi Duvallon & Hélène de Penanros (toim.), *Individuation et référence nominale à travers les langues*, 9–21. Limoges: Lambert Lucas.
- Bearth, Thomas. 2001. Review of “Cognition and Representation in Linguistic Theory” by Antoine Culioli. *Pragmatics and Cognition* 9(1). 135–146. <https://doi.org/10.1075/pc.9.1.07bea>.
- Carlson, Lauri. 1983. *Dialogue games. An approach to discourse analysis*. Dordrecht: Reidel.
- Carlson, Lauri. 1993. Dialogue games with Finnish clitics. Susanna Shore & Maria Vilkuna (toim.), *SKY 1993. Yearbook of the Linguistic Association of Finland*. 73–96.
- Culioli, Antoine. 1990. *Pour une linguistique de l’énonciation. Opérations et représentations. Tome 1*. Paris: Ophrys.
- Culioli, Antoine. 1995. *Cognition and representation in linguistic theory*. Amsterdam: Benjamins.
- Culioli, Antoine. 1999. *Pour une linguistique de l’énonciation. Opérations et représentations, Tome 3*. Paris: Ophrys.
- Culioli, Antoine. 2018[2002]. Nous partîmes, qui à droite, qui à gauche. In Antoine Culioli, *Pour une linguistique de l’énonciation. Tome IV*, 179–207. Limoges: Lambert-Lucas.
- Dufaye, Lionel. 2006. WH- : Fin de parcours. *Corela* HS-4. <https://doi.org/10.4000/corela.1300>.
- Duvallon, Outi. 2005. The pronoun *se* in the context of syntactic and discursive ruptures of spoken texts. Ritva Laury (toim.), *Minimal reference: The use of pronouns in Finnish and Estonian discourse*, 163–189. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Duvallon, Outi. 2006. *Le pronom anaphorique et l'architecture de l'oral en finnois et en français*. Paris: ADÉFO/L'Harmattan.
- Duvallon, Outi. 2014. Le marqueur discursif finnois *-han* : double repérage énonciatif. *Faits de langues* 43, 87–114. <https://doi.org/10.1163/19589514-043-01-900000006>.
- Duvallon, Outi & Rea Peltola. 2013. Konsessiiviset *vaikka*-lausumat – virtuaalisesta faktuaaliseen. *Virittäjä* 117(3). 317–345. <https://journal.fi/virittaja/article/view/7923>.
- Duvallon, Outi & Rea Peltola. 2017. Voimadynaaminen *VAAN*. Odotusten, intentioiden ja kerrottavuuden partikkeli. *Virittäjä* 121(4). 500–532. <https://doi.org/10.23982/vir.58864>.
- Forsberg, Hannele. 1995. Kysymyssanojen indefiniittistä käyttöä suomen murteissa. Marjatta Palander (toim.), *Murteiden matkassa. Juhlakirja Alpo Räisäsen 60-vuotispäiväksi* (Studia Carelica Humanistica 6), 37–69. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- Forsman Svensson, Pirkko. 1993. 1600-luvun tekstien liitepartikkelit. *Virittäjä* 98(3). 377–405. <https://journal.fi/virittaja/article/view/38721>.
- Genetz, Arvid. 1890. *Suomen partikkelimuodot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Gilbert, Eric. 1993. La théorie des opérations énonciatives d'Antoine Culioli. Pierre Cotte, André Joly, Dairine O'Kelly, Éric Gilbert, Claude M.C. Delmas, Geneviève Girard & Jacqueline Guéron (toim.), *Les théories de la grammaire anglaise en France*, 63–69. Paris: Hachette.
- Groussier, Marie-Line. 2000. On Antoine Culioli's theory of enunciative operations. *Lingua* 110. 157–182. [https://doi.org/10.1016/S0024-3841\(99\)00035-2](https://doi.org/10.1016/S0024-3841(99)00035-2).
- Groussier, Marie-Line & Claude Rivièrè. 1996. *Les mots de la linguistique. Lexique de linguistique énonciative*. Paris: Ophrys.
- Gournay, Lucie. 2006. Comment référer à une classe ? Variations autour du concept de PARCOURS. *Corela HS-4*. <https://doi.org/10.4000/corela.1336>.
- Hakulinen, Auli. 2001[1976]. Liitepartikkelin *-han/-hän* syntaksia ja pragmatiikkaa. Lea Laitinen, Pirkko Nuolijärvi, Marja-Leena Sorjonen & Maria Vilkuna (toim.), *Auli Hakulinen: Lukemisto. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä*, 44–90. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hakulinen, Auli & Fred Karlsson. 1979. *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hakulinen, Lauri. 1979. *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Helsinki: Otava.
- Hakulinen, Lauri. 1999[1951]. *Luennot suomen kielen partikkeleista*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Haspelmath, Martin. 1997. *Indefinite pronouns*. Oxford: Oxford University Press.
- Hirvonen, Linda. 2016. Miksi-kysymysten tehtävistä arkikeskustelussa. Helsinki: Helsingin yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- Huumo, Tuomas. 2017. *Moni or monta?* The collective vs. distributive opposition between two forms of the quantifier 'many' in Finnish. *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 8(2). 7–33. <https://doi.org/10.12697/jeful.2017.8.2.01>.
- ISK = Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen & Irja Alho. 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Jakobson, Roman. 1956. Two aspects of language and two types of aphasia. In Roman Jakobson & Morris Halle, *Fundamentals of language*, 53–82. The Hague: Mouton.
- Karjalainen, Heini. 2016. Vepsän kielen paljaiden interrogatiivien indefiniittinen käyttö. *Virittäjä* 120(3). 360–397. <https://journal.fi/virittaja/article/view/52695>.
- Karttunen, Frances & Lauri Karttunen. 1976. The clitic *-kin/-kaan* in Finnish. In Robert Th. Harms & Frances E. Karttunen (eds.), *Papers from the Transatlantic Finnish Conference, Texas Linguistic Forum 5*. 89–118. Austin: University of Texas, Department of Linguistics.
- Kauppinen, Anneli. 2006. Polyseeminen *vaikka* ja neuvottelun retoriikka. *Virittäjä* 110(2). 162–189. <https://journal.fi/virittaja/article/view/40475>.
- Korhonen, Riitta. 2013. Kokoaan suuremmat *-kin* ja *-kAAn*. *Kielikello* 1(2013). 16–18.
- König, Ekkehard. 1991. *The meaning of focus particles: A comparative perspective*. London: Routledge.
- Langacker, Ronald. 2005. Dynamicity, fictivity, and scanning: the imaginative basis of logic and linguistic meaning. Diane Pecher & Rolf A. Zwaan (toim.), *Grounding cognition: The role of perception and action in memory, language, and thinking*, 164–197. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511499968.008>.
- Langacker, Ronald. 2008. *Cognitive grammar: A basic introduction*. Oxford, New York: Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195331967.001.0001>.
- Larjavaara, Matti. 2007. *Pragmasemantiikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laitinen, Lea. 2002. From logophoric pronoun to discourse particle: A case study of Finnish and Saami. Ilse Wischer & Gabriele Diewald (toim.), *New reflections on grammaticalization*, 327–344. Amsterdam: Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tsl.49.21lai>.
- Leino, Pentti. 1999. *Polysemia – kielen moniselitteisyys* (Kieli 7). Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Mélis, Gérard. 2006. Peut-on différencier l’opération de parcours ?. *Corela* HS-4. <https://doi.org/10.4000/corela.1401>.
- Moilanen, Raija. 1984. *-kin/ -kaan/ -kään-liitepartikkeli Juhani Ahon Rautatiessä*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- Mäkelä, Matti. 1993. *Suomen murteiden kin ja kaan, kään -liitteet: Morfologia ja leksikko*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NS = Matti Sadeniemi (toim.). 1951–1961. *Nykysuomen sanakirja*, osat I–VI. Porvoo, Helsinki: WSOY.
- Pulkkinen, Paavo. 1966a. *Asyndeettinen rinnastus suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pulkkinen, Paavo. 1966b. Orallakin ongellakin. *Virittäjä* 70(1). 29–37. <https://journal.fi/virittaja/article/view/35022>.
- Ranger, Graham. 2018. *Discourse markers. An enunciative approach*. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-70905-5>.
- Saussure, Ferdinand de. 1966[1916]. *Cours de linguistique générale*. Paris: Payot.

- Tuomikoski, Risto. 1969. *Asemoisilmaustemme luokittelusta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vendler, Zeno. 1962. Each and every, any and all. *Mind* 71. 145–160. <https://www.jstor.org/stable/2252113>.
- Vilkuna, Maria. 1984. Voiko *kin*-partikkelia ymmärtää? *Virittäjä* 88(4). 393–408. <https://journal.fi/virittaja/article/view/37885>.
- Vilkuna, Maria. 2014. Lausekerakenne ja *-kin*-partikkeli: alueellisia eroja. Esitelmä konferenssissa Kielioppia lypsämässä, 8.12.2014. Turku: Turun yliopisto.
- Vilkuna, Maria. 2021. The Finnish exclusive-negative construction *ei...ku(i)n* in the network of exclusion expressions. *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 12(1). 457–490. <https://doi.org/10.12697/jeful.2021.12.1.13>.
- Vilppula, Matti. 1984. Kurkikin jo lähti. *Virittäjä* 88(1). 47–60. <https://journal.fi/virittaja/article/view/37827>.
- Vilppula, Matti. 1995. Monimielinen *kin*. *Kielikello* 1(1995). 18–20.
- Vogüé, Sarah de. 1992. Culioli après Benveniste: énonciation, langage, intégration. *Linx* 26. 77–108.
- VVKS = *Virtuaalinen vanha kirjasuomi*. <http://vvks.it.helsinki.fi/> (17.4.2020).
- Östman, Jan-Ola. 1977. On English *also*, Finnish *-kin*, and related matters: a contrastive approach. Rolf Palmberg & Håkan Ringbom (toim.), *Föredrag vid konferensen om kontrastiv lingvistik och felanalys. Stockholm & Åbo 7–8 February 1977* (Meddelanden från Stiftelsens för Åbo akademi forskningsinstitut 19), 165–196. Åbo: Åbo akademi.

Abstract. Outi Duvallon: On the semantics and discourse functions of the Finnish clitic *-kin*. This paper presents a study on two kinds of nominal expressions containing the morpheme *-kin*, the pronouns composed of a stem (*jo-*, *ku-*, *mi-*) and the suffix *-kin*, and the NP=*kin* construction in which *-kin* is a clitic focus particle attached to an independent noun. The starting point is the assumption that the pronouns with the suffix *-kin* have something in common with the NP=*kin* construction with respect to their referential properties. The analysis is based on the concept of *scanning* (Fr. *parcours*), defined as designating an operation that consists in going through items of a class without stopping at anyone. In addition to the simple pronouns *jokin* ‘something’, *kukin* ‘each one’, attention is paid to the two-part expressions with distributive meaning, such as *milloin mikin* ‘at different times, different things’. The paper aims to show that the concept of scanning makes it also possible to shed light on the meaning and discourse functions of the NP=*kin* construction.

Keywords: clitic *-kin*, focus particle, quantifying pronoun, operation of scanning, distributive meaning, reference, Finnish

Kokkuvõte. Outi Duvallon: Liite *-kin* semantikast ja diskursiivsetest funktsioonidest. Artiklis vaadeldakse kaht tüüpi *kin*-liidet sisaldavaid nominaalseid väljendeid: asesõnu, kus *-kin* on sõnavormi osa, ning NP=*kin* konstruktsioone, kus *-kin* on iseseisva nimisõnaga liidetud fookuspartikkel. Lähtutakse eeldusest, et asesõnad *jokin*, *kukin*, *mikin* on referentsiaalselt mingis osas NP=*kin* konstruktsiooniga sarnased. *Kin*-liitelisi asesõnu analüüsitakse skaneerimise mõiste abil (pr. *parcours*, ingl. *scanning*). Skaneerimine tähistab tegevust, mille käigus vaadeldakse järjestikku mingi klassi liikmeid, ühelgi eraldi peatumata. Lisaks lihtasesõnadele (*jokin*, *kukin*) pööratakse tähelepanu kahest asesõnast koosnevale distributiivse tähendusega väljendile *milloin mikin* ja selle kasutusele diskursuses. Artiklis näidatakse, et skaneerimise mõiste võimaldab heita valgust ka NP=*kin* konstruktsiooni tähendusele ja diskursiivsetele funktsioonidele.

Märksõnad: kliitik *-kin*, fookuspartikkel, hulgaasesõna, skaneerimine, distributiivne tähendus, referents, soome keel